

Analyzing logical semiotics based on Pierre Giroud's theory in the poems of Ezzeddin Mihoubi and Ahmad Shamloo

Atefeh Rahmani ¹ | Mahin Hajizadeh ² | Abdolhad Gheibi ³

1. Corresponding Author, Ph.D student of Arab Language and Literature, Faculty of Literature, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran. E-mail: Atefh.27aban.Rahmani@gmail.com
2. professor, Arabic Language and Literature Department, Faculty of Literature, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran. E-mail: hajizadeh@azaruniv.ac.ir
3. professor, Arabic Language and Literature Department, Faculty of Literature, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran. E-mail: abdolahad@azaruniv.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 18 March 2021
Accepted: 16 June 2021

Keywords:

Logical Semiotics,
Pierejro,
comparative literature,
Ezzeddin Al -Miyubi,
Ahmad Shamloo..

ABSTRACT

Girou's theory of logical semiotics is a part of his semiotics theory, during which he divided ciphers into three logical, aesthetic and social categories. Logical codes are based on the rational-objective experience of humans and deal with the cause and effect relationship of phenomena. Since this theory can also be used in the analysis of poems and literary texts, the current research, which was carried out with the analytical-descriptive method, analyzed the poems of Ezzeddin Mihoubi and Ahmed Shamlou based on Giraud's theory of logical semiotics and based on the American school of comparative literature. The results of the research show that the logical ciphers in the poems of two poets have been manifested in practical, epistemological and paralinguistic ciphers. Using the blood of the martyrs in the form of practical symbols in the situation where the country is in darkness and suffocation is a stimulus to organize the collective movement of the people against the oppressive rulers. The use of the archetype of Christ in the form of epistemological symbols that is promising and evokes sadness, embodies the sad state of the homeland of the two poets. Paralinguistic ciphers are also used in the form of collocational ciphers, spaced ciphers, and language substitutes; These cases are some of the similarities in the poems of these two poets, which have been analyzed in the light of logical ciphers, and with the help of each cipher, one can reach the hidden layers of their poetic meanings and concepts. The type of poetic feelings (personal and social) and cultural and religious differences are the differences between the poems of these two poets.

Cite this article: Rahmani, A. Hajizadeh, M, Gheibi, A. (2026). Analyzing logical semiotics based on Pierre Giroud's theory in the poems of Ezzeddin Mihoubi and Ahmed Shamlou. *Research in Comparative Literature*, 2 (3), 1-20.

© The Author(s).

Publisher: Razi

University

DOI: 000000000000000000000000

Extended Abstract

Introduction:

Semiotics seeks to analyze texts and search for hidden meanings. One of the main founders of today's semiotics are Ferdinand de Saussure and Charles Sanders Peirce. In his semiotic theory, Pierre Giraud goes beyond the mere structuralist examination of the text and examines the language in relation to its various dimensions. According to him, language has several functions that he opened and its definition in the linguistic situation of the subject discussed and investigated in the knowledge of semiotics; The functions behind which there is a real or implied meaning and the applications are defined based on that and find meaning in their specific linguistic situation. According to Giro's symbolic division, one of the types of ciphers is logical ciphers, which include symbolic ciphers and executive programs whose purpose is to organize action in general, which are formed on the basis of objective-subjective distinctions; On the other hand, there are aesthetic ciphers whose purpose is to attract the recipient's participation and are based on cognitive-emotional distinctions. In this research, the poetry, thought, context and time of two prominent poets from two different cultures, namely Ezzeddin Mihoubi Al-Jazairi and Ahmad Shamlou, will be examined based on the components of Girou's logical semiotics and based on the American school. Therefore, the upcoming research deals with re-reading and analyzing the poems of two poets, in order to analyze the hidden and deep content of these poems along with the components of logical semiotics and to open new horizons for the researchers.

Method

Analytical-descriptive research method has been carried out by comparing the poems of Ezzeddin Mehubi and Ahmed Shamlou, relying on the logical semiotics of Pierre Giroud, and the poems of the two poets have been selected in the form of common social themes and themes.

Discuccion

In this section, the definition of each of the logical ciphers is briefly discussed, along with the examples that fit the theory:

1.Practical codes: signs and programs

Signs and programs are practical codes. The function of these signs and programs is to coordinate actions through command, training, notification or warning. Also, signs provide the possibility of regulating the flow or collective movements. There are different types of symptoms and they appear in different forms.

2.Epistemological codes

One of the most used levels in Girou's theory is the study of ciphers that play an epistemic role in the text. As a language mechanism, these ciphers seek to create insight, attitude and knowledge in the eyes of the reader or recipient. Signs and symptoms in this type of codes are communication signs. The obvious function of these signs is to inform us of the identity of individuals or groups and to give us information to coordinate actions.

3.Paralinguistic codes

These ciphers are of three types, and it depends on whether we are dealing only with re-encoding (re-encoding), or with independent ciphers, or with parallel ciphers applied in parallel with the language. These codes include the following:

A). Language interpreters

The function of these ciphers is that whenever there are time and place restrictions and other restrictions for the use of the above language, they replace it. Cryptographic ciphers belong to this category of ciphers; These ciphers substitute numbers or other shapes to describe an event, or change their usual order based on certain rules.

b). Language alternatives

These are self-organized codes independent of the language: the street language (market street) and the code names of secret populations, which are specific to a particular region or country, are codes of this kind.

c). Language helper

Linguistic communication is based on the use of prominent signs; But speech is often accompanied by parallel signs: the tone of speech, facial expressions and gestures. These signs are natural and spontaneous profiles that have a purely expressive function; But some of them can be converted into conventional signs for communication purposes, and language aids are divided into three types of homophonic, spaced and modal codes.

Conclusion

In general, after examining the poems of these two poets, it was determined that the two poets were not influenced by each other; But there are many common themes in their poems. In the field of practical codes, we could only find one common example between Shamlou and Mihoubi. In the poems of Shamlou and Mihoubi, both poets use the image of martyrs' blood to call people to wake up. Epistemological symbols are also manifested in their poems in the form of the common theme of the character of Christ. These archetypes play a special epistemological role in Shamlou and Mihoubi's poems, which are often used to express themes such as suffering and hardship; since this word evokes the birth of pain and sorrow; Therefore, the goal of the two poets by using these words is to remind the reader of the sad state of their land by reminding them of the sorrow of Christ. The cross-linguistic symbols in the poems of these two poets are also seen in three categories. First, they are the interpreters of the language. These ciphers are used in the form of using numbers in the poems of Mihoubi and Shamlou, whose purpose is to help the language of the poem to be clear and simple and to arouse the curiosity of the audience. The second group is language substitutes, which are manifested in the form of market street language and code names of populations, and only the meaning of such phrases and words can be understood by the people of a certain region or group, and the third group of paralinguistic codes are language assistants, which themselves are composed of three categories of homonymous, distance, and modal codes. In the section of Ramzegan Hamwandi, Shamlou and Mihoubi have discussed the duty of the poet towards the society. Using poetic images and rich language, Shamlou portrays the sadness and discomfort of the society and invites to reflect on time and history. By depicting past glories and describing present obstacles, Mehubi encourages efforts to preserve the past he likes. Two poets have expressed their attitude towards the poet's

duty towards the society from different angles. Also, in the poem "Elegy", Shamlou depicts the sadness and discomfort of the society with poetic images and rich language, and by describing the current obstacles and destructions, he shows the feeling of backwardness. He invites the reader to reflect on time and history. On the other hand, Mihoubi portrays the contrast between the past and the present by depicting the glory of the past and describing the current obstacles and destructions, and by pointing to the hope for the future, he encourages the reader to try to preserve the past that he likes, and distance and atwari symbols are also used in the form of common themes of parting and describing facial expressions, gestures and gestures in the poetes.

واکاوی نشانه‌شناسی منطقی بر اساس نظریه پی‌یر گیرو در اشعار عزالدین

میهبوی و احمد شاملو

عاطفه رحمانی^۱ | مهین حاجی‌زاده^۲ | عبدالاحد غیبی^۳

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران. رایانامه: Atefh.27aban.Rahmani@gmail.com

۲. استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران. رایانامه: hajjizadeh@azaruniv.ac.ir

۳. استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران. رایانامه: Abdolahad@azaruniv.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	نظریه نشانه‌شناسی منطقی گیرو بخشی از نظریه نشانه‌شناسی اوست که طی آن رمزگان‌ها را به سه دسته منطقی، زیبایی‌شناسانه و اجتماعی تقسیم کرده است. رمزگان‌های منطقی، مبتنی بر تجربه عقلی-عینی انسان‌ها هستند و با رابطه علی و معلولی پدیده‌ها سر و کار دارند. از آن جایی که این نظریه را در تحلیل اشعار و متون ادبی نیز می‌توان استفاده کرد، پژوهش حاضر که با روش تحلیلی-توصیفی انجام شده، اشعار عزالدین میهبوی و احمد شاملو را بر مبنای نظریه نشانه‌شناسی منطقی گیرو و بر اساس مکتب آمریکایی ادبیات تطبیقی، تحلیل کرده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که رمزگان‌های منطقی در اشعار دو شاعر در رمزگان‌های عملی، معرفت‌شناختی و پیرا‌زبانی تجلی یافته‌اند. استفاده از خون شهدا در قالب رمزگان عملی در شرایطی که کشور در خفقان و ظلمت به سر می‌برد به عنوان محرکی برای تنظیم حرکت جمعی مردم در برابر حاکمان ظالم است. به کارگیری کهن الگوی مسیح در قالب رمزگان معرفت‌شناختی که نویدبخش و تداعی‌کننده غم و اندوه است، وضعیت اندوهناک وطن دو شاعر را مجسم می‌کند. رمزگان‌های پیرا‌زبانی نیز به صورت رمزگان‌های هم‌وندی، فاصله‌ای و جایگزین‌های زبان به کار رفته‌اند؛ این موارد از وجوه تشابه در اشعار این دو شاعر است که در پرتو رمزگان‌های منطقی مورد واکاوی قرار گرفته است و به کمک هر یک از رمزگان‌ها می‌توان به لایه‌های پنهانی معنا و مفاهیم شعری آنان دست یافت. نوع احساسات شعری (شخصی و اجتماعی) و تفاوت فرهنگی و مذهبی از وجوه اختلافی اشعار این دو شاعر است.

استناد: رحمانی، عاطفه؛ حاجی‌زاده، مهین؛ و غیبی، عبدالاحد (۱۴۰۴). واکاوی نشانه‌شناسی منطقی بر اساس نظریه پی‌یر گیرو در

اشعار عزالدین میهبوی و احمد شاملو. کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، ۱۱ (۴)، ۱-۲۰.

حق مؤلف © نویسندگان

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 00000000000000000000000000000000

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

نظامات نشانه‌ای و به طریقی رمزگردانی شده، تجربه جهان و تجربه تعاملات بین انسانی بدون وجود واسطه رمزی و نشانه‌ای ممکن نیست. در نتیجه مطالعه همه روابط بین انسانی، اجتماعی و پیامدهای آنها در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... در حوزه نشانه‌شناسی^۱ و تحلیل متن قرار می‌گیرد.

نشانه‌شناسی به دنبال تحلیل متون و در جستجوی نهای معنایی است. از بنیانگذاران اصلی نشانه‌شناسی امروزی فردینان دی سوسور^۲ و چارلز سندرز پیرس^۳ هستند بر اساس نظریه سوسور، در زبان، مانند هر نظام نشانه‌ای دیگر، آنچه یک نشانه را متمایز می‌کند، همان چیزی است که آن‌ها را می‌سازد (سوسور، ۱۳۷۸: ۱۱۹). بعد از سوسور زبان‌شناسان راه مطالعه زبان را به مثابه یک نظام نشانه‌ای ادامه نداده‌اند، این در حالی است که اندیشمندان حوزه‌های دیگر مثل مردم‌شناسی، نظریه‌پردازان رسانه‌ها و... طرح سوسوری نشانه‌شناسی را با جدیت همه‌جانبه‌تری بسط داده‌اند (کالر، ۱۳۷۹: ۱۰۵). لازم به ذکر است که اصطلاح نشانه‌شناسی مطالعه عام نظام‌های نشانه‌ای و به تعبیری مطالعه معنا در عام-ترین مفهوم است.

پی‌یر گیرو^۴ زبان‌شناس مطرح فرانسوی از نشانه‌شناسان اجتماعی است و به باور وی نشانه محرک یا جوهر محسوسی است که تصویر ذهنی آن در ذهن ما با تصویر ذهنی محرکی دیگر تداعی می‌شود. کارکرد محرک نخست برانگیختن محرک دوم با هدف برقراری ارتباط است (گیرو، ۱۳۹۹: ۷۳). گیرو رمزگان‌ها را به سه دسته کلی رمزگان‌های منطقی، زیبایی‌شناسی، و اجتماعی تقسیم می‌کند؛ اما پیش از این که وارد بحث این رمزگان‌ها شود به دو سطح کارکردی معنایی و دلالتی پیام می‌پردازد.

از جمله رمزگان‌های که به باور گیرو به روابط علی و معلولی می‌پردازند و روابط انسانی را مورد کنشکاش قرار می‌دهند رمزگان‌های منطقی هستند که در این مقاله این نوع رمزگان‌ها در اشعار میهوبی و شاملو مورد واکاوی قرار می‌گیرند و با توجه به اینکه فضای شعری دو شاعر خالی از مسائل اجتماعی و فرهنگی نیست و شعر آن‌ها فضایی متشکل از رمزگان‌ها و نشانه‌هایی است در محورهای گوناگون و با تکیه بر شناخت بافت بیرونی ایفای نقش می‌کنند؛ بر این اساس نشانه‌شناسی پی‌یر گیرو اصل و بنای خود

¹ Semiotics

² Ferdinand de Saussure

³ Charles Sanders Peirce

⁴ Pierre Giroud

را بر مطالعه رمزگان‌ها می‌گذارد تا بتواند به معرفت و شناختی عمیق نسبت به نشانه‌های زبانی دست یابد، با بهره‌گیری از نشانه‌های زبانی و اجتماعی، ظرفیت بالایی در تحلیل رمزگان‌های منطقی در اشعار این دو شاعر دارند (باقری و همکاران، ۱۴۰۴: ۱۵۷).

۲-۱. ضرورت، اهمیت و هدف

شاعران می‌توانند بر سرنوشت سیاسی، اجتماعی و حتی اقتصادی آن سرزمین تأثیرگذار باشند. عزالدین میهوبی و احمد شاملو نیز به عنوان زبان‌گویای مردم جامعه خود از شاعران به نام شعر معاصر الجزایر و ایران هستند و جایگاه شعریشان روشن و آشکار است و شعرشان به مثابه برخورداری از ساختار زبانی ممتاز و پویا، دردهای جامعه را به صورت نمادین و رمزآلود به تصویر کشیده است. گفتمان‌دو شاعر و آشنایی با محورهای الگوی نشانه‌شناسی منطقی پی‌یر گیرو می‌تواند نقش مهمی در بیان‌سازی دلالت‌ها و اشارات متن شعری آن‌ها ایفا کند و مخاطب را با گفتمان دو شاعر آشنا سازد؛ در واقع الگوی گیرو در نشانه‌شناسی کمک می‌کند تا از پوشش ظاهری گفتمان که مانع رسیدن به معنا و مقصود اصلی در فهم گفتمان می‌شود، گذر کرده و به فهم معنای نهفته دست یابیم. بر این اساس اهمیت و ضرورت بحث با تکیه بر نقش نشانه‌شناسی منطقی پی‌یر گیرو در تفسیر و تحلیل نشانه‌های مختلف در شعر دو شاعر و کشف پدیده‌های پنهان در گفتمان آن‌ها نمایان می‌شود؛ در واقع این جستار تلاش می‌کند درونیات و ذهنیات متن شعری شاعران را که درک آن برای پژوهشگران این حوزه سخت به نظر می‌آید، کشف کرده و مسیر را برای فهم بهتر شعر آن‌ها هموار کند.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

۱- رمزگان‌های منطقی براساس نشانه‌شناسی گیرو در شعر دو شاعر چگونه تجلی یافته است؟ وجوه اشتراک و تفاوتشان در چیست؟

۲- سازه‌های گفتمان مدار اشعار عزالدین میهوبی و احمد شاملو در نشانه‌شناسی رمزگان منطقی گیرو چه معانی را تداعی می‌کند؟

۴-۱. پیشینه پژوهش

با توجه به عنوان پژوهش، پیشینه را به دو بخش پژوهش‌های مرتبط با نظریه نشانه‌شناسی گیرو و تطبیق آن بر متون ادبی و پژوهش‌های مرتبط با عزالدین میهوبی و احمد شاملو تقسیم خواهیم کرد. در زمینه پژوهش‌های مرتبط با نظریه نشانه‌شناسی گیرو می‌توان از کتاب خود پی‌یر گیرو تحت عنوان «نظریه

¹ Discourse

نشانه‌شناسی پی‌یر گیرو» نام برد. گیرو در این کتاب می‌کوشد خوانشی نو از نشانه‌شناسی ارائه کند وی نشانه‌شناسی را به سه بخش منطقی، زیبایی‌شناسی و اجتماعی تقسیم می‌کند و سطوح کارکردی معنایی یا کوبسن را با اندکی جرح و تعدیل و دلالتی معنا را هم در قالب این سه قسم نشانه‌شناسی طرح و بررسی می‌کند. در رابطه با تطبیق این نظریه بر متون ادبی، در میان پیشینه‌های فارسی و عربی، به چند پژوهش برخورداریم که یک نمونه آن تحت عنوان «باز نمود نشانه‌های هویت اسلامی در رمان *الرجل اللّٰهی آمن* بر پایه نشانه‌شناسی اجتماعی پی‌یر گیرو» (۱۴۰۰) از سارا جوادی و همکاران است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی شناسه‌های هویت اسلامی در رمان مزبور با توجه به نشانه‌شناسی اجتماعی گیرو می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که نویسنده اهتمام ویژه‌ای به سازه‌های دینی دارد و کوشیده تا با تمرکز بر برخی نشانه‌های اجتماعی-اسلامی از قبیل اعمال دینی، عواطف دین مدارانه، القاب و نام‌های هویت مند، مناسبات شغلی مبتنی بر اخلاق اسلامی و....، تمایز بین شرق و غرب و نیز واقعیت‌های فرهنگی و اقتصادی آن‌ها را بازتاب دهد. یک نمونه دیگر تحت عنوان «کاربست الگوی نشانه‌شناسی کارکردی، دلالتی و منطقی پی‌یر گیرو در تحلیل شعر بشری البستانی؛ مطالعه موردی قصیده (قصیده العراق)، (۱۴۰۱) از علی صیادانی و همکاران. پژوهشگران کوشیده‌اند تا با کاربرد نشانه‌شناسی گیرو برخی از عناصر مهم این نظریه را بر اشعار بشری البستانی پیاده کنند تا مقاومت مردم عراق در برابر ظلم و ستم به تصویر بکشد و پایداری سازه اصلی گفتمان قصیده است که شاعر با رمزگان‌های دلالتی، کارکردی و منطقی به ترسیم آن می‌پردازد. نمونه‌ای دیگر پژوهشی با عنوان «تحلیل اشعار عزالدین میهوبی و احمد شاملو بر پایه نظریه سطوح معنایی کارکردی پی‌یر گیرو» (۱۴۰۲) از عاطفه رحمانی و همکاران است که پژوهش حاضر که با روش تحلیلی-تطبیقی و بر اساس مکتب آمریکایی انجام شده، در پی تحلیل اشعار عزالدین میهوبی و احمد شاملو بر پایه نظریه سطوح معنایی کارکردی گیرو است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که این سطوح در اشعار دو شاعر به طور کلی در قالب کارکردهای ارجاعی، عاطفی، زیبایی‌شناختی، کنایی، همدلی و فرازبانی تجلی یافته‌اند.

در رابطه با آثار عزالدین میهوبی و احمد شاملو می‌توان به دو نمونه مقاله اشاره کرد، «بررسی جلوه‌های مقاومت در دیوان (في البدء كان اوراس) عزالدین میهوبی؛ شاعر معاصر الجزایری»، (۱۳۹۷) از یحیی معروف و روزین نادری است. و این مقاله، در پی آن است که مفهوم استعمار و استبداد ستیزی را که یکی از مهم‌ترین بن‌مایه‌های شعری میهوبی است مورد بررسی قرار دهد و نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از

مهم‌ترین مضامین در شعر وی مفاهیمی چون پرده برداشتن از ظلم و ستم دشمنان داخلی و اشغالگران، تبعات حمله آن‌ها، تفاخر به میراث دینی، جانفشانی‌های مبارزان، شهدای الجزایری و... با هدف عبرت‌گیری برای نسل آینده الجزایر است. پژوهشی دیگر تحت عنوان «بررسی تطبیقی نشانه‌شناسی مفهوم عشق در مجموعه‌های (هوای تازه) اثر احمد شاملو و (آینه‌های کوچک) اثر شیر کوبیکس بر اساس نظریه رمزگان (دانیل چندلر)» (۱۴۰۰) از هیوا نادری و همکاران است. این پژوهش سروده‌های عاشقانه شاملو و بیکس را بر اساس نظریه رمزگان‌های پنج‌گانه چندلر مورد بررسی قرار می‌دهد. برخی از یافته‌ها حاکی از این است که شاملو و بیکس با ذکر نشانه‌های صریح و ضمنی در متن اشعار، عشق را به عنوان پدیده چند بعدی مطرح کرده و موضوعات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را به آن گره زده‌اند. در پایان باید گفت که در رابطه با تطبیق نظریه نشانه‌شناسی منطقی پی‌یر گیرو بر اشعار عزالدین میهوبی و احمد شاملو هیچ پژوهشی صورت نگرفته است. این نظریه زمینه را جهت بازخوانی نویی از اشعار دو شاعر فراهم می‌سازد تا از این رهگذر، جنبه‌های پنهان دیگری از محتوای ضمنی اشعارشان پدیدار شود و بتوان از لایه سطح واژگانی به لایه عمیق معنایی دست یافت.

۵-۱. روش پژوهش

روش پژوهش تحلیلی-توصیفی با تطبیق اشعار عزالدین میهوبی و احمد شاملو با اتکا به نشانه‌شناسی منطقی پی‌یر گیرو صورت گرفته است و اشعار دو شاعر در قالب موضوعات و مضامین اجتماعی مشترک انتخاب شده‌اند.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

پی‌یر گیرو در نظریه نشانه‌شناسانه خود از بررسی صرف ساختارگرایانه متن فراتر می‌رود و زبان را در ارتباط با ابعاد مختلف آن مورد بررسی قرار می‌دهد. زبان از نظر وی دارای کارکردهای متعددی است که باز نمود و تعریف آن در موقعیت زبانی موضوع مورد بحث و بررسی در دانش نشانه‌شناسی است؛ کارکردهایی که در ورای آن منظور حقیقی یا ضمنی وجود دارد و کاربردها بر اساس آن تعریف و در موقعیت زبانی خاص خود معنا پیدا می‌کنند. (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۲: ۴۸). با توجه به تقسیم‌بندی نشانه‌ای گیرو یکی از انواع رمزگان‌ها، رمزگان‌های منطقی هستند که شامل رمزگان‌های علامتی و برنامه‌های اجرایی هستند که هدفشان سازماندهی کنش به طور اعم است، که بر پایه تمایزهای عینی-ذهنی شکل گرفته‌اند؛ در مقابل رمزگان‌های زیبایی‌شناختی هستند که هدفشان جلب مشارکت‌گیرنده است و بر پایه تمایزهای شناختی-احساسی استوارند (گیرو، ۱۳۹۹: ۵۵). در این پژوهش شعر، اندیشه،

زمینه و زمانه دو شاعر برجسته از دو فرهنگ متفاوت، یعنی عزالدین میهوبی الجزایری و احمد شاملو، با تکیه بر مؤلفه‌های نشانه‌شناسی منطقی گیرو و بر اساس مکتب آمریکایی مورد بررسی قرار خواهد گرفت؛ بنابراین پژوهش پیش رو به بازخوانی و تحلیل اشعار دو شاعر می‌پردازد، تا درون‌مایه و محتوای پنهان و عمیق این اشعار را در ضمن مؤلفه‌های نشانه‌شناسی منطقی به تجزیه و تحلیل بگذارد و افق‌های نویی فراروی پژوهشگران قرار دهد.

۱-۲. نشانه‌شناسی منطقی گیرو در تحلیل اشعار عزالدین میهوبی و احمد شاملو

در این بخش پیش از پرداختن به نشانه‌شناسی رمزگان‌های منطقی از منظر پی‌یر گیرو در اشعار میهوبی و شاملو، نخست به صورت اجمالی این رمزگان‌ها را بررسی می‌کنیم. گیرو معتقد است که برخی از رمزگان‌ها در تجربیات انسان وجود دارد. بر این اساس او از دو گروه تجربه که انسان با آن‌ها سر و کار دارد، یعنی تجربه عقلی-عینی و ذهنی-عاطفی، سخن می‌گوید. رمزگان‌های گروه نخست که رابطه انسان‌ها را واکاوی می‌کنند، رمزگان‌های فنی-منطقی هستند که با رابطه علی و معلولی پدیده‌ها سر و کار دارند. چندین نوع رمزگان فنی و منطقی را می‌توان از یکدیگر بازشناخت: رمزگان‌های مربوط به شناخت، که خود دو صورت دارد: نخست، شناخت عملی و دیگری معرفت سنتی و دوم، نظام‌های علامت‌دهی که در زمره رمزگان‌های کنشی هستند. نوع دیگر، رمزگان‌های پیرازبانی است که بازگو، جایگزین و کمک کار زبان ملفوظ هستند. اندیشه وحشی و رمزگان عملی هم جز این موارد است (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۰۱). در ادامه به صورت مختصر به تعریف هر کدام از رمزگان‌های منطقی، همراه با شاهد مثال‌های متناسب با نظریه پرداخته می‌شود:

۱-۱-۲. رمزگان‌های عملی: علائم و برنامه‌ها

علائم و برنامه‌ها از جمله رمزگان‌های عملی هستند. کارکرد این علائم و برنامه‌ها هماهنگ کردن کنش‌ها از راه فرمان، آموزش، اعلان یا هشدار است. همچنین علائم امکان تنظیم جریان یا حرکت‌های جمعی را فراهم می‌آورند. علائم انواع مختلفی دارند و به اشکال مختلف ظاهر می‌شوند. مثل آژیر، زنگ، کوبه‌های طبل، غریو جنگ، فریادهای بازی، علائم دود و آتش، صداهای حیوانات، ترانه‌ها و سخنرانی‌های انگیزشی، خون جنگاوران در جنگ، علائم راهنمایی و رانندگی و مانند این‌ها؛ در واقع باید گفت که ابزارهای بسیاری برای انتقال اطلاعات وجود دارد که استفاده از آن‌ها بسته به نوع کنش (فردی یا جمعی) متفاوت است. به این معنا که علائم گوناگونی برای بیان مفاهیمی مانند: بیدارباش، اعلام خطر، آماده باش، فراخوان، عقب نشینی و حمله وجود دارد که نوع آن‌ها به تناسب هر واحد یا گروه فرق می‌کند.

اگرچه این نظام‌ها از جهات بسیاری با یکدیگر متفاوت هستند؛ اما وجه اشتراک همه‌ی آن‌ها این است که به شدت تک معنا و بسیار قراردادی‌اند. باید دانست که این قراردادها همواره روشن و محدود کننده هستند و امروزه اغلب آن‌ها کارکرد بین‌المللی دارند (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۱۰-۱۰۷). این رمزگان در قالب مضمون مشترک خون شهیدان و بیدارباش انسان‌ها در شعر هر دو شاعر متجلی است.

رمزگان عملی علائم و نشانه‌ای برای انجام کارهای خاصی می‌شوند. به عنوان نمونه خون شهیدان و مرگ در ازای آزادی می‌تواند نماینگر فراخوان جمعی به بیدارباش مردمی در برابر ستمگران باشد. شاملو و میهوبی هر دو این موضوع را در سروده‌های خود بازتاب داده‌اند.

شاملو در سروده «قصیده برای انسان ماه بهمن» از دفتر شعری «قطعنامه» ایستاده مردن «ارانی» را نوعی زندگی به شمار آورده است و از این رهگذر بانگ بیدارباش برای ضمیر آگاه جامعه می‌فرستد:

«تو نمی‌دانی غریو یک عظمت / وقتی که در شکنجه یک شکست نمی‌نالد / چه کوهی ست! / تو نمی‌دانی نگاه بی‌مژه‌ی محکوم یک اطمینان / وقتی که در چشم حاکم یک هراس خیره می‌شود / چه دریایی ست! / تو نمی‌دانی مُردن / وقتی که انسان مرگ را شکست داده است / چه زندگی ست! / تو نمی‌دانی زندگی چیست، فتح چیست / تو نمی‌دانی ارانی کیست / و قطره قطره هر خون این انسانی که در برابر من ایستاده است / سیلی ست / که پلی را از پس / شتابندگان تاریخ / خراب می‌کند» (شاملو، ۱۳۹۲: ۵۱۲).

این شعر از شاملو با استفاده از تصویر خون انسان، به بیدارباش جمعی مردم اشاره می‌کند. وقتی او می‌گوید "و قطره قطره هر خون این انسانی که در برابر من ایستاده است / سیلی ست / که پلی را از پس / شتابندگان تاریخ / خراب می‌کند"، به نمادگرایی از انقلاب و تحول اجتماعی اشاره دارد.

تصویر خون انسان به عنوان نمادی از وحدت و تجانس انسانیت و تکثیر آن در قالب یک سیل، نشان‌دهنده قدرت جمعی انسان‌ها و تأثیرگذاری آن‌ها بر جاری شدن تاریخ است. این تصویر به ما نشان می‌دهد که هر فرد و قطره خون، قدرتی برای تغییر و تحول دارد و اگر این قدرت‌ها یکی شوند، می‌توانند پلی را که شتابندگان تاریخ بر روی آن قرار دارند، خراب کنند؛ بنابراین، شاملو با استفاده از این تصویر نشان می‌دهد که برای تحقق تغییر و تحول، نیاز به بیدارباش جمعی و همکاری انسان‌ها داریم.

میهوبی نیز چنین می‌سراید:

«مُتْ وَاقِفًا / أَنَا مَا عَهْدْتُكَ خَائِفًا / وَأَشْمَخُ بِأَنْفِكَ فِي السَّمَاءِ / فَاحْزِرْ يَسْقُطُ مَرَّةً / وَبِرَى الشَّهَادَةِ كِبْرِيَاءً .. مُتْ وَاقِفًا كُنْخِيلِنَا / فَالْئَصْرُ تَصْنَعُهُ الدِّمَاءُ .. مُتْ وَاقِفًا» (میهوبی، ۱۹۸۸: ۹۸).

(ترجمه: ایستاده بمیر / من هرگز نمی‌دانستم که تو بترسی / سرت را در آسمان بالا بگیر / زیرا انسان آزاد

یک بار زمین می خورد/ و شهادت را افتخار می داند.. ایستاده بمیر، مانند نخل های ما/ زیرا پیروزی با خون ساخته می شود.. ایستاده بمیر)

در سروده های میهوبی نیز با استفاده از تصویر خون انسان، شهادت ضمیر انسان های آزاده را بیدار می کند و آنان را به مقاومت و ایستادگی فرامی خواند. با عبارت «مت واقفا» که در ابتدای و پایان سروده تکرار شده، او به نوعی دعوت به بیداری و آگاهی از وضعیت واقعی و اهمیت شهادت می کند. در قسمت «انا ما عهدتك خائفا»، او به ترس و نگرانی هایی اشاره می کند که ممکن است در جمعیت وجود داشته باشد و تاکید می کند که برخورد با آن ترس و بیدار شدن ضروری است. همچنین اشاره می کند به شخصیت «محمد بن العربی المهدی» شهید نامدار الجزایر که دیوان خود «الشمس والجلاد» را سوگنامه ای برای وی قرار داده است. در اینجا می گوید که هیچوقت این شهید نامدار را ترسو ندیده است و همیشه آماده جان دادن بوده تا مردم را بیدار کند. در بخش «فالحر یسقط مرة ویری الشهادة کبرياء فالنصر تصنعه الدماء» با استفاده از تصویر شهادت و خون دادن، میهوبی به تجسم شهادت و قدرت انسان ها در ایجاد تغییر اشاره می کند. او نشان می دهد که شهادت و قربانی گذاری انسان ها، نه تنها نماد قدرت و استقلال است؛ بلکه می تواند موجب تصمیم گیری و تغییر در مسیر تاریخی و اجتماعی شود؛ بنابراین، میهوبی با استفاده از این تصاویر و نمادها، به بیداری ضمیر جمعی، شهادت، و اهمیت قربانی گذاری و تلاش مشترک برای ایجاد تغییر اشاره می کند.

چنانچه مشاهده می شود شباهت های فراوانی میان دو سروده شاملو و میهوبی وجود دارد؛ از جمله شباهت ها این است که هر دو شاعر سروده را به یک شخصیت تاریخی تقدیم کرده اند و بانگ بیدارباش را از دریچه این شخصیت ها نواخته اند. هرچند که شخصیت مبارز الجزایری المهدی وابسته به گروه و حزب خاصی نیست و نزد تمامی مردم الجزایر به عنوان یک نماد بزرگ شناخته می شود و از جهتی دیگر هر دو شاعر ایستادگی و ایستاده مردن را در سروده به نمایش گذاشته اند و مرگ در برابر به دست آوردن آزادی برای خیل عظیمی از مردم را با نگاهی مثبت ستوده اند.

۲-۱-۲. رمزگان های معرفت شناختی

یکی از سطوح پر کاربرد در نظریه گپرو بررسی رمزگان هایی است که نقش معرفتی در متن ایفا می کنند. این رمزگان ها به عنوان ساز و کاری زبانی به دنبال خلق بینش، نگرش و معرفت در نزد خواننده یا گیرنده است. نشانه ها و علائم در این نوع رمزگان، نشانه های ارتباطی هستند. کارکرد آشکار این نشانه ها این است که ما را از هویت افراد یا گروه ها آگاه می کنند و اطلاعاتی را برای هماهنگ کردن کنش ها به ما

می دهند. علاوه بر این نشانه‌ها می توانند با نشان دادن ساختار یک واقعیت آن را به نمایش بگذارند. دانش تماماً مبتنی بر پی ریزی نظامی از روابط میان عناصری است که قلمرو تجربه را می سازند؛ نظام‌های زبانی که در متون مختلف تنیده شده است به دنبال خلق بینش یا زنده کردن معرفتی است که خواننده نسبت به آن ناآشنا نیست این رمزگان‌ها عمدتاً نقش واسطه دارند و تداعی کننده یک معرفت هستند. از جمله رمزگان‌های شناختی بر اساس نظریه گیرو؛ کهن الگوها و رمزگان‌ها و شخصیت‌های اسطوره‌ای و نماد استکبار هستند که به نوبه خود نقش معرفتی خاص خود را دارند و در متن تنیده قصیده به دنبال تداعی، یادآوری و خلق معرفت هستند (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۱۲-۱۱۰). کاربرد این رمزگان در شعر دو شاعر در قالب مضمون مشترک فراخوانی شخصیت مسیح، نمود دارد که بدان اشاره می توان کرد:

شاملو از معدود شاعران ادب فارسی است که از اسطوره و شخصیت‌های تاریخی و دینی به خوبی بهره برده است. از جمله شخصیت‌های پر کاربرد در شعر شاملو شخصیت مسیح (ع) است. شاعر این گونه می گوید: مرد مصلوب/ دیگر بار به خود آمد/ دردموجاموج از جریحه دست و پایش به درونش می دوید/ در حفره یخ زده قلبش/ در تصادمی عظیم/ منفجر می شود/ ژرفاهای دور از دسترس درک او از لامتناهی حیاتش را/ روشن می کرد (شاملو، ۱۳۹۲: ۹۱۸).

شاملو از میان شخصیت‌های دینی شخصیت مسیح را به کار برده است؛ زیرا مسیح در میان پیروانش به عنوان منجی شناخته می شد؛ منجی که موسی (ع) وعده آمدنش را داده بود. او آمده بود تا مردمش را نجات دهد و حیاتی دوباره ببخشد؛ اما مورد خیانت یارانش قرار گرفت و بنا به روایتی (غیر اسلامی) به صلیب کشیده شد. شاعر او را بر بالای صلیب توصیف می کند که درد سراسر وجودش را گرفته و قلبش یخ زده و از بی وفایی یارانش به درد آمده؛ اما امیدی نسبت به آینده‌ای که نمی توانست آن را درک کند به او قوت قلب می داد و بالای صلیب زنده نگاهش می داشت. شاعر با شخصیت مسیح می خواهد به این نکته اشاره کند که اگرچه مردم و کشورش در اوضاع مناسبی به سر نمی برند؛ اما او همچنان به آینده‌ای مبهم امیدوار است و احساس خوبی نسبت به آن دارد.

حادثه به صلیب کشیده شدن مسیح در شعر شاعران معاصر کاربردهای دلالتی و معنایی زیادی دارد و شاعر در این قصیده با به کارگیری شخصیت مسیح از دردها، خیانت‌ها، جمودهای فکری جامعه خود تعبیر می کند که شاعر را به عنوان روشنفکری که به دنبال ایفای نقش است، احاطه کرده است. شاعر در

¹ Archetype

این بند، با کاربرد واژگانی همچون «جریحه دست و پا، حفره یخ زده قلب و...» بدون هیچ مکث و درنگی خواننده را در محیطی سراسر درد و اندوه و فضای اختناق آلود در جامعه همراه می‌سازد و فضایی غم آلود را ترسیم می‌کند و کاربرد رمزگان معرفتی «مسیح» یادآور این نکته است که بین فضای فعلی جامعه و حال و هوای اجتماع مسیح همخوانی وجود دارد و خواننده با تکیه بر بُعد شناختی خود و آگاهی که به دردها و مصیبت‌های مسیح دارد، معانی را به خوبی درک می‌کند و درد و رنج شاعر را به خوبی لمس می‌کند و شاعر در این فضای درد و رنج به ستوه آمده و پروردگار خود را ندا می‌دهد و به دنبال راهی برای گشایش است:

پدر ای مهر بی دریغ / چنان که خود بدین رسالتم برگزیدی چنین تنه‌ایم به خود و انهدای / مرا طاق‌ت این درد نیست / آزادم کن / آزادم کن ای پدر (همان: ۹۱۸).

مسیح برای رسالتی بزرگ برانگیخته شده است و رسالتی مهم بر دوش دارد ولیکن از دردها و رنج‌ها به ستوه آمده است و از پروردگار خویش درخواست کمک و همراهی دارد و طالب رهایی از دردها و رنج‌هایش است. رنج‌ها و دردهایی که همانطور که خواننده به آن آگاهی دارد، نتیجه خفقان و کهنه‌گرایی حاکم بر جامعه است، جامعه‌ای که روشنفکر معاصر نمی‌تواند در فضای آزادانه آن ایفای نقش می‌کند و عزالدین میهوبی نیز همانند شاملو نیز با به کارگیری شخصیت مسیح از دردها و رنج‌های خود تعبیر می‌کند:

أمد ببني خلى البكاء هياما / لأصوغُ منْ شعْرِ الحَيَاةِ حَيَامًا / وَمَلَانِكَ العَرْشِ العَلَى حَزِينَةً / حَيْرَى تُلَاحِقُ فِي البُرُوجِ غَمَامَهَا / وَجِرَاحُ عَيْسَى فِي الصَّلِيبِ نَدْبَةٌ سَكْرَى تُسَامِرُ لَيْلَهَا تَتَنَامَى / مَنْ يُقَوِّينَا (میهوبی، ۲۰۰۸: ۸۸).

(ترجمه: تا از شعر زندگی خیمه‌ها برپا کنم / و فرشتگان عرش اعلی غمگینند / حیران، ابرهای خود را در میان صور فلکی دنبال می‌کنند / و زخم‌های عیسی بر صلیب شبنم‌زده، مست، با شب‌هایشان گفتگو می‌کنند، رشد می‌کنند / چه کسی ما را تقویت خواهد کرد).

عزالدین میهوبی نیز همانند شاملو درد جانکاه مسیح را ترسیم می‌کند. شاعر با تعبیر تازگی دردهای مسیح و امتداد یافتن دردها و رنج‌های او در شباهنگام، از دردها و عذاب‌ها تعبیر می‌کند که روز افزون است؛ دردهایی که درد مشترک او و تمام روشنفکرانی است که نمی‌توانند به رسالت خویش عمل کنند. درد و رنجی که از جهل و نادانی مردم سرچشمه می‌گیرد. روشنفکران گرفتار صلیب جهل و نادانی مردم هستند و در مسیر رسالت خود کسی جز پروردگار را یارای خود نمی‌دانند. شاملو به عنوان مسیح معاصر پروردگار خود را خطاب می‌دهد و خواستار رهایی و نجات است و عزالدین میهوبی نیز با به کارگیری

جمله استفهامیه در پایان بند شعری از شوق خود برای رهایی از وضع موجود تعبیر می کند. در این اشعار آگاهی شناختی و معرفتی خواننده به دلالت های مختلف شخصیت مسیح به عنوان رمزگان معرفتی نقش مهمی در انتقال معانی و تعابیر درست از دردها و رنج های دو شاعر دارد. شخصیت مسیح از جمله شخصیت هایی است معانی مختلف چون درد و رنج و خیانت و بیگانگی را تداعی و یادآوری می کند و آگاهی شناختی خواننده به این معانی نقش مهمی در خلق تعامل بین شعر و خواننده و در نهایت انتقال بهتر معانی و مفاهیم دارد و از این روست که این دو شاعر به وام گیری از دلالت ها و معانی این شخصیت به دنبال انتقال هر چه بهتر معانی هستند و به کارگیری شخصیت مسیح شگرد تعبیری دو شاعر است که برای تعبیر از معانی مختلف به استحضار این شخصیت در اشعار خود می پردازند و می توان گفت که شاملو از تمام ملامح یا اتفاقات مرتبط با شخصیت مسیح در اشعار خود برای انتقال معانی مختلف استفاده کرده است:

در بازار اورشلیم/ به راسته رئیس یافان پیچیده مرد سرگشته/ لبان تاریکش به هم پیچیده/ و چشمان تلخش از نگاه تهی/ پنداری به اعماق تاریک درون خویش می نگریم/ در جان خود تنها بود (شاملو، ۱۳۹۲: ۹۱۸).

در این قطعه از شعر مرد مصلوب شاعر به حوادث بعد از به صلیب کشیدن مسیح اشاره می کند. شخصیت مسیح در شعر شاملو برخلاف حضور این شخصیت در شعر میهوبی فقط ابزاری برای ترسیم درد و رنج نیست بلکه در شعر شاملو تمام حوادث مرتبط با شخصیت مسیح به عنوان یک رمزگان معرفتی به کار می رود. شاید یکی از علل آن این باشد که همسر شاملو مسیحی است پس طبیعی است که همه حالات و ملامح مسیح در شعرش نسبت به میهوبی که مسلمان است بیشتر انعکاس یابد. شاعر در این قطعه از قصیده تصویری هنری آفریده است که دو سویه این تصویر دردها و رنج های دو طیف مختلف از جامعه را ترسیم می کند. مسیح از یک سو به ستوه آمده و در سوی دیگر این تصویر بعد از به صلیب کشیده شدن مسیح، مرد سرگردان که همان یهودای اسخریوطی است دچار سرگشتگی و ویرانی درونی است. یهودا نماد تمام روشنفکران یا تمامی کسانی است که به مردم خیانت می کنند، بعد از به صلیب کشیده شدن مسیح و بعد از خیانت و توطئه بر ضد مردم و آرمان های آنها، بدون شک دچار سرگشتگی و ویرانی خواهند شد و شاعر با ترسیم زندگی بعد از صلب مسیح آشفتگی و پریشانی را سرنوشت تمام کسانی می داند که به مردم و آرمان های آنان خیانت می کنند.

۱-۳-۲. رمزگان های پیرا زبانی

این رمزگان‌ها بر سه نوع هستند و این بستگی دارد به اینکه آیا ما صرفاً با باز رمزگذاری (رمزگذاری مجدد) سر و کار داریم، یا با رمزگانی مستقل، یا با رمزگانی موازی که به موازات زبان به کار گرفته شده است. این رمزگان‌ها شامل موارد ذیل هستند:

۱-۳-۲. بازگویان زبان

کارکرد این رمزگان‌ها این است که هر گاه محدودیت‌های زمانی و مکانی و سایر محدودیت‌ها برای کاربرد زبان ملفوظ وجود داشته باشد، جایگزین آن می‌شوند. رمزگان‌های رمزنگاشتی به همین دسته از رمزگان‌ها تعلق دارند؛ این رمزگان‌ها اعداد یا اشکال دیگر را به جای توصیف یک واقعه می‌نشانند، یا بر اساس قواعد خاصی، ترتیب معمولشان را تغییر می‌دهند. رمزگان‌های جایگزین عمل زبان ملفوظ را انجام می‌دهند. به همین دلیل است که این رمزگان‌ها، به رغم جهان شمول بودنشان، فقط در همان زبانی قابل فهم‌اند که پیام در چارچوب آن بازرمزگذاری شده است (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۰۳-۱۰۲). کاربرد این نوع رمزگان در قالب کاربرد اعداد در شعر دو شاعر متجلی است:

شاعران معاصر با انتخاب کلمات یا اعدادی خاص که متناسب با زبان شعر است، ضمن اینکه به سخن خود شعریت می‌بخشند مخاطب را دچار سردرگمی می‌کنند؛ چرا که مشخص نیست مخاطب هنگام مواجه شدن با آن کلمات، درست همان معنای مورد نظر شاعران را دریابد؛ در واقع با این کار نوعی ابهام به شعر خود می‌بخشند که در نتیجه این کار مفهوم شعرشان از صراحت و وضوح خارج می‌شود و نوعی ابهام و پیچیدگی به خود می‌گیرد. شاید ایجاد و برانگیختن حس کنجکاوی مخاطب برای دریافتن معنای این عدد یکی از دلایل انجام این کار باشد. به همین دلیل است که شاعرانی مانند احمد شاملو و عزالدین میهوبی به جای توصیف واقعه، به ذکر عدد مربوطه به آن حادثه اشاره می‌کنند. در نتیجه خواننده نمی‌تواند با یک بار خواندن معنا و مفهوم آن را درک کند چرا که لازمه درک آن اعداد، داشتن معلومات تاریخی، اجتماعی و سیاسی سرزمین یا کشور مورد نظر است و در ادامه به ذکر نمونه‌هایی از کاربرد اعداد در اشعار دو شاعر اشاره می‌شود. میهوبی چنین می‌سراید:

أصوغُ مِنَ الصَّخْرِ مِليونَ عَقْدٍ / وَأرسمُ لِلفجرِ .. بَاقَةَ وَرْدٍ! / لِعِينِكَ أُوراسُ .. أَكْتُبُ شِعراً يُزَلُّ صَخْرَكَ .. مِنْ قَرطِ وَجْدِي! / لِعِينِكَ .. أَحْمَلُ كُلَّ الأَمَانِي .. / فَهَلْ يَحْمَلُ القَلْبُ صَخْرَكَ بَعْدِي! (میهوبی، ۱۹۸۵: ۲۷-۲۶).

(ترجمه: من با صخره‌ها، یک میلیون عهد و پیمان می‌بندم و برای صبح پیروزی گلستانی می‌سازم/ برای دو چشم تو «اوراس»! شعری سرايم که از شادمانی صخره‌ات را به رقص آورد/ من همه آرزوهایم را به خاطر دو چشم تو بر دوش می‌کشم پس، آیا صخره‌هایت، بعد از من، قلبم را جای خواهد داد؟).

میوهی در این قطعه از عدد یک میلیون استفاده کرده است که این عدد جایگزین توصیف حادثه تاریخی در کشور الجزایر شده است که بدون شناخت این حادثه تاریخی درک معنای پنهانی در این شعر میسر نیست؛ لذا رمزگان به کار رفته در این قطعه جز رمزگان‌های پیرازبانی از نوع بازگویان زبان است. به دیگر سخن، کاربست این رمزگان معنای ضمنی و غیر مستقیم به شعر می‌بخشد؛ در حقیقت این عدد بیانگر، تعداد شهدای آن حادثه خونین می‌باشد و شاعر بدون اشاره به آن حادثه بلکه با اشاره به تعداد شهدای آن، منظور خود را القا می‌کند که با وفاداری به میهن خویش، به مبارزه با استعمار برخاستند و با جان‌فشانی‌های خویش، پیروزی و استقلال این سرزمین را به ارمغان آوردند و به یمن و برکت خون شهیدان کشور لقب یک میلیون شهید را به خود اختصاص داد. این مهم از چشم خواننده دور نمی‌ماند مگر اینکه معلومات پیرازبانی و فرازبانی، نسبت به این حادثه داشته باشد.

میوهی در قصیده دیگر به عدد ۱۰۰ اشاره می‌کند و چنین می‌سراید:

أصوغُ مِنَ الصَّخْرِ مِليونَ عَقْدٍ / وَأرْسِمُ لِلْفَجْرِ .. بَاقَةَ وَرْدٍ! / لِعَيْنِكَ أُوراسُ .. أَكْتُبُ شِعْرًا / يُزَلِّزُ صَخْرَكَ .. مِنْ فَرْطِ وَجْدِي! / لِعَيْنِكَ .. أَحْمَلُ كُلَّ الْأَمَانِي .. / فَهَلْ يَحْمَلُ الْقَلْبُ صَخْرَكَ بَعْدِي! (میوهی، ۱۹۸۵: ۲۷-۲۶).

(ترجمه: شهرزاد! بنگر آن مادر تنهای مرا که یکصد سال با زخم‌هایش می‌خوابد و شهید می‌شود/ او، زنی از جنس سنگ مرر است (پایدار و مقاوم است)/ می‌خوابد و بیدار می‌شود و سخن بر لب‌های او جاری می‌شود).

میوهی در این شعر از عدد صد سال استفاده کرده است و عدد صد به یک واقعه در کشور الجزایر اشاره دارد که مفهوم شعر برای خواننده قابل درک نیست مگر اینکه نسبت به تاریخ الجزایر و استعمار این کشور آگاهی داشته باشد؛ چون شاعر این حادثه را با جزئیات در این قطعه توصیف نکرده است و به ذکر عدد صد که مرتبط با واقعه است، اشاره دارد؛ لذا نوع رمزگان به کار رفته از نوع بازگویان زبان است. این قصیده به واقعه به دوران اشغالگری و استعمارگری فرانسه بر کشور الجزایر اشاره می‌کند که حدود ۱۳۲ سال به طول انجامید و در این مدت بیش از یک میلیون نفر را در این کشور قتل عام کردند تا بتوانند با پایان دادن به نهضت استقلال خواهی این کشور، حاکمیت استعماری خود را بر این سرزمین ادامه دهند ولی الجزایر مقاومت کرد و توانست کشور خود را از زیر یوغ استعمار درآورد. این نوع از رمزگان‌های عددی را در اشعار شاملو نیز یافت. او در یکی از قصاید خود از عدد ۱۰ استفاده کرده است و چنین می‌سراید:

ده سال شکفت / و باغش باز غنچه بود / پایش را چون نهالی در باغ‌های آهن (همان: ۳۴).

در این قطعه شاملو بسان میهویی از عدد به جای وصف حادثه استفاده کرده است و عدد به کار رفته در شعر شاملو عدد ۱۰ است و به ذکر و توصیف رخداد عدد مربوطه نپرداخته است تا خواننده با کنکاش در رخداد مربوطه نسبت به بررسی حوادث رخ داده نسبت به این عدد پردازد و پی به مفهوم و معنای درست این قصیده ببرد. عدد ۱۰ در این قصیده به حادثه ۱۰ سال زندانی شدن نوروزعلی غنچه، کارگر شرکت نفت اشاره می‌کند که در زندان‌های وقت با وجود شکنجه‌های دردمنشانه و رطبان‌وار سخن نگفت و برای از بین بردن شرایط خفقان‌جنگید و سرانجام بعد از آزادی به علت بیماری جان خود را از دست داد. البته شاعر در این قطعه، واژه غنچه را هم به کار برده است تا اشاره‌ای به نام این شهید آزاده کرده باشد و از این طریق ذهن خواننده را به سوی هدف و معنای مورد نظرش هدایت کند. شاملو در قصیده دیگر خود دو عدد ۵ و ۶ را به کار برده است و چنین می‌گوید:

در پنج سالگی / بادیه بر کف / در ریگ‌زار عریان به دنبال نقش سراب می‌دویدم / پیشاپیش خواهرم که هنوز / با جذبه‌ی کهربایی مرد / بیگانه بود / نخستین بار که در برابر چشمانم هاییل مغموم از خویشتن تازیانه خورد شش ساله بودم (شاملو، ۱۳۹۲: ۸۷۴).

شاملو در این قصیده به دو مقطع سنی اش یعنی ۵ و ۶ سالگی اشاره کرده است. ابتدا معصومیت و بازی‌های ۵ سالگی خود را بیان کرده که در این سن، غافل و بی‌خبر از دنیا، با خواهرش مشغول بازی‌های کودکانه بوده و بعد به ۶ سالگی اش اشاره می‌کند که شاهد صحنه‌ای خشونت بار بوده است و از آن جایی که شاعر به توصیف کامل حادثه‌ای که در شش سالگی اش اتفاق افتاده پردازد، به ذکر عدد شش اکتفا کرده است و درک مفهوم صحیح این قطعه با مراجعه به کتاب، خاطرات و حوادث شهر خاش در سیستان و بلوچستان میسر می‌شود؛ لذا رمزگان به کار رفته در این بخش از نوع بازگویان زبان است. آن واقعه که در شش سالگی شاملو اتفاق افتاد و موجب غم و ناراحتی وی شد این چنین بود که در باغ سربازخانه شهر نظامی خاش در سیستان و بلوچستان شاملو ناگهان با دیدن مراسم شلاق خوردن سرباز بدبختی تمام سرور، شادی و بی‌خبری کودک‌کی اش را از دست داد. و همچنین در این سن سربازی را دید که از یک سرباز دیگر شلاق می‌خورد و تحقیر می‌شد (بهمنی، ۱۳۹۱: ۱۲۱-۱۲۲). و آن قدر این مسأله برای او سنگین تمام شده بود که یک بار سرباز شلاق زنده را «خویشتن» سرباز مجازات شونده و بار دیگر آن دو را مانند دو برادر (هاییل و قایل) که یکی بر دیگری ستم روا داشت، توصیف کرده است.

لازم به ذکر است از آن جایی که شاملو و عزالدین میهویی جزء شعرای سیاسی و اجتماعی هستند و مفهوم پایداری و مقاومت در شعرشان زیاد انعکاس دارد و در کشور هر دو شاعر شکنجه‌های دردمنشانه

اتفاق افتاده و خون مردم بی گناه زیادی ریخته شده است؛ لذا اعداد به کار رفته (شش و یک میلیون) در شعر هر دو شاعر به رخدادها و حوادثی اشاره دارد که مقاومت مردم را تحت سخت‌ترین شرایط به تصویر می‌کشند.

البته باید در پایان این نکته را اضافه کرد که هر عددی شاید بیانگر جز رمزگان‌های پیرازبانی از نوع بازگویان زبان نباشد؛ اما از آنچه که از این دو شاهد شعری دو شاعر برمی‌آید و با مراجعه به بافت بیرونی و فرازبانی آن‌ها می‌توان چنین برداشت که اعداد به کار گرفته شده در این شاهدها رمزگان‌های هستند که بیانگر حوادث تاریخی هستند. در حقیقت این معلومات و اطلاعات فرازبانی است که می‌توانند تحلیل-گر یا خواننده را به سمت رمزگان بودن اعداد سوق دهد.

با توجه به آنچه بیان شد، رمزگان‌های پیرازبانی شامل مفاهیمی هستند که فراتر از معناهای مستقیم کلام عمل می‌کنند و به کنایات، استعارات و لایه‌های ضمنی ارتباط دارند. این رمزگان معمولاً برای بازتاب شرایط اجتماعی، فرهنگی یا عاطفی استفاده می‌شوند. شاملو و میهوبی، شعر را ابزاری برای به تصویر کشیدن ظلم و تلاش برای تغییر می‌دانند و از رمزگان‌های پیرازبانی برای تقویت هویت جمعی و ایستادگی بهره می‌برند. در اشعار احمد شاملو، رمزگان‌های پیرازبانی به‌طور قابل توجهی برای نمایش اعتراض اجتماعی، آزادی‌خواهی و درد مردم به کار رفته‌اند، در حالی که، در اشعار عزالدین میهوبی، رمزگان‌های پیرازبانی به گونه‌ای دیگر تجلی می‌یابند او بیشتر بر مقاومت و هویت ملی متمرکز است. افزون بر این، شاملو در کاربست رمزگانهای پیرازبانی بیشتر از رمزگان‌های عاطفی و درونی استفاده می‌کند، درحالی که میهوبی بر نمادهای جمعی و تاریخی تأکید دارد.

۲-۱-۳. جایگزین‌های زبان

این‌ها رمزگان‌هایی خود سامان و مستقل از زبان ملفوظ‌اند: زبان کوچه (کوچه بازاری) و اسم رمز جمعیت‌های سری که مختص منطقه یا کشور خاص است، رمزگان‌هایی از این دست هستند. به عنوان مثال باسوادان چینی می‌توانند از طریق خط و نوشتار در سر تا سر خاک کشورشان ارتباط برقرار کنند، حال آن که گویش مادریشان امکان ارتباط گفتار در پهنه‌ی کشور را به آن‌ها نمی‌دهد (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۰۴). در ادامه به ذکر نمونه‌هایی از این رمزگان در شعر عزالدین میهوبی و شاملو پرداخته می‌شود.

شاملو در سروده «پیغام» در وصف مرگ مختوم قلی چنین می‌سراید:

برو آن کوچه پایینی / خانه‌ی هست که سکو دارد / پیرمردی لاغر می‌بینی / روی سکوی دم خانه نشسته‌ست / شاید از چشمان تر کم‌نی‌ش / زودتر بشناسیش / می‌روی پیش و بلند / می‌گویی: «قورقونمی» /

سر تکان خواهد داد/ با تأثر به تو لبخندی خواهد زد/ یک به یک خدمت او خواهی گفت / آه، مختوم قلی / این چه رویای شگفتی است که در بی‌خوابی می‌گذرد/ پل متروکی بر بستر خشک آبی / در یکی جاده‌ی کم آمد و شد/ که پسین منزل و پایان ره مردم در یادل باشد (شاملو، ۱۳۹۲: ۸۵۲-۸۵۱)

شاملو در این سروده مرگ جنایتکارانه مختوم قلی، شاعر مبارز معزز کلاسیک خلق ترکمن را به تصویر می‌کشد. جسد این شاعر که نزد ترکمنی‌ها ارج و منزلت والایی داشت زیر پل متروکه‌ای در نزدیک زندانش پیدا شد. از آن جایی که این شعر در توصیف شاعر ترکمنی است شاملو در سروده‌اش از واژگان ترکمنی «قورقونمی: سلام و درود به زبان ترکمنی» استفاده کرده است که جزء زبان کوچه (زبان کوچه بازاری / عامیانه / زبان غیر رسمی) و نه زبان رسمی کشور است و در منطقه خاص ایران یعنی در بین ترکمنی‌ها مرسوم است و افرادی که جزء این خطه نباشند معنای آن را نمی‌دانند؛ لذا رمزگان به کار رفته در این سروده رمزگان جایگزین‌های زبان است. شاملو با استفاده از این واژه خواسته تا ذهن مخاطب را به سوی آن شاعر ترکمنی شهید هدایت کند.

چنین رمزگان‌هایی در اشعار میهویی نیز وجود دارد. او چنین می‌سراید:

جَنُّهَا/ لَيْسَ مَعِيَ غَيْرُ بَقَايَا أَمْجِدِيَّةٍ/ وَخَطَى عَشْقُ نُدِيَّةٍ/ وَتَخَارِيفُ صَيِّ/ طَرَزَتْهَا يَدُ أُوْرَاسٍ هَدِيَّةٍ/ فَاقْبَلِيهَا يَا دَمَشْقُ/ وَأَنْتَرِيهَا فِي ذَرِي «قَاسِيُونُ»/ وَطَنِي نَبْضُ حُرُوفِي/ وَزَّرَاحَاتِي مَعَانِي/ فَاعْذِرِي يَا دَمَشْقُ/ إِنْ أَنَا صَبِعْتُ فِي الشَّامِ لِسَانِي (ميهویی، ۲۰۰۸: ۱۸).

(ترجمه: به سویش آمدم/ غیر از آثار برجامانده از حروف الفبا/ گام عشقی نو و تازه/ وخیال‌پردازی‌های کودکانه/ که به دست اوراس آراسته شده‌اند/ هدیه‌ای با خود ندارم/ پس، ای دمشق! آن‌ها را پذیرا باش/ و بر قله‌های کوه قاسیون بیفشان/ وطنم مایه جنبش حرف‌های من است/ و زخم‌های بدنم، معنای آن‌ها/ پس ای دمشق! پوزش مرا بپذیر/ اگر زبانم را از دست دادم، در این سرزمین).

میهویی این شعر را هنگام دیدار با شاعر سوری، عبدالقادر الحصنی سروده است؛ شاعر منشأ خیال‌پردازی‌های شاعرانه خود را از "اوراس" که نماد مقاومت الجزایر است می‌داند و از دمشق، خواهان این است که این اشعار را بر کوه قاسیون بیفکند. از آن جایی که این قصیده، به شاعر سوری تقدیم شده است پس میهویی در این شعر از واژه «اوراس» به واژه «قاسیون» می‌رسد، اوراس: رشته کوهی از سلسله کوه‌های اطلس در آفریقه است که در بخش شمالی آن کوه‌های عظیم و در هم تنیده شده قرار دارند. کوه‌های اوراس از دیرباز محل سکونت بربری‌ها و پناهگاه آنان در برابر تهاجم دشمنان بوده است (حموی، ۱۹۹۵: ۱/ ۳۷۸). قاسیون: اسم کوهی در منطقه دمشق سوریه است و از سوی دیگر این مکان به عنوان

اسم رمزی در بین عرفا محسوب می‌شود زیرا این کوه مکانی بسیار مقدس نظر عرفاست چرا که حضرت آدم (ع) و انبیای زیادی در دامنه آن کوه سکونت داشته‌اند. با توجه به اینکه شاعر به جای واژه «انترپها» از «انترپها» کرده است و فرآیند تبدیل حرف «ث» به «ت» در لهجه سوری وجود دارد. معنای واژه «انترپها» در سوریه، قابل فهم است؛ بنابراین رمزگان به کار رفته شده از نوع جایگزین‌های زبان است. علاوه بر این کلمه، کاربرد واژه «ژراحی» به جای «جراحی»، که حاکی از تلفظ حرف «ج» عربی با نطق «ژ» در سوریه است که شاید ناشی از تأثیرپذیری زبان مردم سوریه از اصل آرامی یا در اثر نفوذ قریب یک ربع قرن فرهنگ فرانسوی است که نشان دهنده این است که نوع رمزگان به کار رفته در واژه «ژراحی» نیز از نوع جایگزین‌های زبان است؛ چرا که چنین نطقی فقط در بین مردم سوریه، رواج دارد و قابل درک است.

۳-۱-۲-۳. کمک کارهای زبان

ارتباط زبانی بر کاربرد نشانه‌های ملفوظ استوار است؛ اما غالباً سخن با نشانه‌های موازی هم همراه است: آهنگ گفتار، حالات چهره و ایما اشاره‌ها. این نشانه‌ها نمایه‌های طبیعی و خودانگیخته‌ای هستند که کارکردی صرفاً بیانی دارند؛ اما برخی از آن‌ها را می‌توان برای مقاصد ارتباطی به نشانه‌های قراردادی تبدیل کرد. در برخی از اشکال بیان نظیر نمایش، رقص و مناسک این کمک کاران زبان اهمیت فوق‌العاده‌ای پیدا می‌کنند و کارکرد آن‌ها بیش از آن که فنی باشد بیانی است. کمک کارهای زبان شامل موارد ذیل هستند:

الف. رمزگان هم‌وندی

این رمزگان رمزگان موازی است که به طور تنگاتنگی در رمزگان گزاره‌ای تنیده شده است؛ اما هم به لحاظ ماهیتش و هم به لحاظ کارکرد و عمل نشانه‌ای‌اش کاملاً از آن متمایز است. هیچ چیز بهتر از ناکامی دستور زبان در تملک و جذب این مقوله‌های هم‌وندی مانند صوت، امر یا حالت ندایی، این تمایز و جدایی را نشان نداده است. رمزگان هم‌وندی نقش مهمی در ارتباط احساسی ایفا می‌کند. این نمایه‌ها که خاستگاه طبیعی دارند، به شدت اجتماعی و قراردادی شده هستند (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۰۶-۱۰۵). کاربرد این نوع رمزگان در شعر هر دو شاعر در قالب موضوع مشترک اندوه برای گذشته پر افتخار نمود دارد: شاملو و میهوبی هر دو برای ساختن آینده، نگاهی به گذشته پر افتخار داشته‌اند. از نظر گاه این دو شاعر، تمدن و اقتدار فرهنگی گذشته ایرانیان و عرب‌ها می‌تواند برون‌رفت برای رهایی از زنجیرهای دست و پاگیر اکنون است؛ لذا در خلال سروده‌ها هر دو شاعر بارها به گذشته تمدنی دو شاعر اشاره شده است.

شاملو در سروده «مرثیه» از دفتر شعری «باغ آینه» می‌سراید:

«وزمینی که به سردی می‌گراید، دیگر سخنی ندارد./ آنجا که جنگِ آورانِ کهن گریستند/ گریه پاسخی به خاموشی ابدی بود./ عیسا بر صلیبی بیهوده مرده است./ حنجره‌های تهی، سرودی دیگر گونه می‌خوانند، گویی خداوند بیمار در گذشته است./ هان! عزای جاودانه آیا از چه هنگام آغاز گشته است؟» (شاملو، ۱۳۹۲: ۷۱۲).

سروده بالا از شاملو است و در آن، زبان شعری به طرزی تأثیرگذار، تاریخ و فرهنگ را به تصویر می‌کشد. این شعر، از زمینی که به سردی می‌گراید، سخن می‌گوید. زمینی که پیش از این توسط جنگاوران کهن، با خون و اشک، گریسته شده است. این گریه، پاسخی به خاموشی ابدی است. ابدیتی که نشان‌دهنده ناراحتی و اندوهی است که برای تاریخ و فرهنگ گذشته وجود دارد. دیگر بازگشتی نیست و امیدی به آینده نیز نیست. حتی اصلاحگرانی مانند عیسی نیز در این جامعه، بیهوده به صلیب کشیده می‌شوند. عبارت «هان» در این شعر از رمزگان هم‌وندی است که از رهگذر صوت و بدون پناه آوردن به دستور زبان تفصیلی، معنا را به مخاطب منتقل می‌کند و حسی از آگاهی و نومی‌دی را در مخاطب برمی‌انگیزد. شاعر مخاطب را آگاه می‌کند که نوعی ناراحتی و اندوه وجود دارد و راهی برای بازگشت به گذشته پر افتخار نیست و مصلحان همانند عیسی (ع) بیهوده به دار آویخته می‌شوند.

می‌هویی نیز در قطعه‌ای از دفتر شعری «فی البدأ... کان أوراس» جامعه امروز را نقد کرده و به افتخارات گذشته‌ای رجوع می‌کند؛ گذشته‌ای که خیالش باعث می‌شود تا غم و اندوه تن رنجور جامعه خسته و درمانده ار استعمار و استبداد را بیازارد؛ آنجا که می‌سراید:

تَجِيءُ الْحَبِئُولُ... لِتُعْلِنَ فِتْحًا مِنَ الْمُسْتَحِيلِ... / وَتَزْرَعُ فِي الْبَحْرِ إِلَّا رُجُوعًا / وَأَنَّ السَّيْفَ تَهَاجِرُ بَحْنًا / عَنِ الشَّمْسِ فِي كَفِّ طَارِقٍ... / وَتُعْلِقُ أَبْوَابَهَا الْأَنْدَلُسُ... /... / إِلَّا فَابِكِ مِثْلَ التِّسَاءِ... / تَحَطَّمَتْ أَنْتَ وَالْأَنْدَلُسُ. / إِلَّا فَابِكِ وَحَدَكِ مُلْكًَا مُضَاعًا / فَفَرَدَوْسَكَ الْآنَ قَدْ تَدَاعَى / وَسَافَرَتِ الْأَنْدَلُسُ (می‌هویی، ۱۹۸۵: ۲۰۵-۲۰۴).

(ترجمه: اسب‌ها می‌آیند... تا فتح ناممکن را اعلام کنند.../ و در دریا بذری بی‌بازگشت بکارند/ و اینکه شمشیرها در جستجوی خورشید در کف دست طارق بن زیاد کوچ می‌کنند.../ و اندلس دروازه‌هایش را می‌بندد.../ پس همچون زنان گریه کنید.../ تو و اندلس در هم شکسته‌اید.../ پس تنها برای پادشاهی از دست رفته گریه کنید/ زیرا بهشت شما اکنون فرو ریخته است/ و اندلس رفته است).

این شعر به زیبایی و با تأثیر فراوان، احساسات و انگیزه‌های مختلف را به تصویر می‌کشد. این سروده از می‌هویی با استفاده از تصاویر شعری و زبانی غنی، تضاد بین گذشته و حال را به تصویر می‌کشد. او از

تصاویری از شکوه گذشته، مانند اسب‌هایی که برای اعلام پیروزی از افق‌های زمین برمی‌آیند، استفاده می‌کند؛ اما در کنار آن، با توصیف موانع و نابودی‌های کنونی، احساس عقب‌ماندگی را به نمایش می‌گذارد. عبارت «الاهان» که در طول سروده تکرار می‌شود، به خواننده اجازه می‌دهد که به دیدی عمیق‌تر از واقعیت‌های تاریخی و اجتماعی دست یابد. با استفاده از عباراتی مانند «لنعلن فتحاً من المستحيل» و «وترزع في البحر الارجوع»، میهوبی به آینده‌ای افتراقی و بی‌امیدی اشاره می‌کند. او از تصویر سفرهای ناموفق و از دست رفتن واقعیت‌های مهم تاریخی، مانند اندلس، برای تشویق خواننده به تفکر و تأمل استفاده می‌کند. در نهایت، با عبارات «الا فابك مثل النساء» و «ففر دوسك الآن قد تداعی/ وسافرت الاندلس»، او به خواننده یادآوری می‌کند که گذشته‌ای که از آن خوشش می‌آید، بیش از یک خاطره است و باید برای آن تلاش کند؛ زیرا در غیر این صورت، همه چیز ممکن است به دست رفته و فراموش شود.

در این بخش به تأکید بر نقش «هان» در زبان فارسی و «الا» در زبان عربی به عنوان واژه‌هایی که بار معنایی یک جمله را به دوش می‌کشند، پرداختیم. این عبارت‌های کوتاه در خلال خود، معانی و عبارات مفصلی همچون: «گوش فرا بده و آگاهانه به سخنانم توجه کن» متمرکز است. با این توضیح روشن شد که این واژه‌ها از جمله رمزگان هم‌وندی هستند که به خواننده القا می‌شود که با گوش دادن دقیق به سخنان، می‌تواند به درک عمیق‌تری از متن و پیام آن دست پیدا کند. از این رو، این واژه‌ها باعث ایجاد ارتباط مستقیم بین نویسنده و خواننده می‌شوند و خواننده را به تأمل و تفکر فرا می‌خوانند.

در اینجا شاملو و میهوبی هر دو از رمزگان و واژگان احساسی بهره می‌گیرند. واژگان کلیدی مانند «هان» در شعر شاملو و «ألا» در شعر میهوبی، نقش بسزایی در انتقال پیام دارند. این واژگان مخاطب را به توجه جدی به پیام شاعر دعوت می‌کنند، حسی از هشدار و ضرورت را القا می‌کنند و شکاف میان گذشته و حال را برجسته‌تر می‌سازند.

هر دو شاعر با نگاهی عمیق به تاریخ، گذشته را همزمان بستری برای افتخار و ابزاری برای نقد حال معرفی می‌کنند؛ اما برخی شباهتها و تفاوت‌ها در بیان و رویکرد آنان به این موضوع، به خوبی مشهود است؛ هر دو شاعر از گذشته به عنوان بستری برای بازنگری در وضعیت کنونی استفاده می‌کنند. شاملو تاریخ را از دریچه اندوهی عمیق و تراژیک به تصویر می‌کشد. برای او، گذشته، عرصه‌ای است که در آن جنگاوران کهن علی‌رغم تلاش‌هایشان، شکست خورده‌اند و امروز انسان با ویرانه‌های آن روبه‌روست. میهوبی نیز با نگاهی انتقادی، گذشته را نقطه اوج می‌داند که با حال خسته و دچار نزول در تضاد است. شکوه اندلس در شعر او نماد افتخارات از دست‌رفته است که حسرت و اندوه را برمی‌انگیزد. هر دو شاعر،

به شکلی هنرمندانه، حال را با معیارهای گذشته می‌سنجد و از فاصله بین این دو، برای برجسته‌سازی ناکامی‌ها استفاده می‌کنند: شاملو حال را دوره‌ای از خاموشی و ناتوانی معرفی می‌کند که حتی اصلاح‌گران مانند عیسی نیز نمی‌توانند تغییری در آن ایجاد کنند. میهوبی حال را ادامه‌ی نابودی فرهنگی معرفی می‌کند؛ نابودی‌ای که با استعمار و استبداد همراه است. او جامعه امروز را ناتوان از بازگشت به شکوه گذشته می‌بیند. گذشته در شعر شاملو بیشتر یک عرصه تاریخی و فرهنگی است که از آرمان‌ها و ارزش‌های انسانی تهی شده است. او به جای آنکه شکوه گذشته را تمجید کند، اندوه حاصل از سقوط و شکست ارزش‌های انسانی را برجسته می‌کند، در حالی که گذشته در شعر میهوبی نمادی از عظمت و قدرت تمدنی است. او با حسرت به گذشته باشکوه عرب، مانند اندلس، اشاره می‌کند و از ناتوانی امروز برای بازیابی این عظمت شکایت دارد. نگاه شاملو به تاریخ، جهانی است. او از نمادهایی مانند عیسی استفاده می‌کند که بیانگر آرمان‌های انسانی در سطح جهانی هستند؛ اما شعر میهوبی محلی‌تر است. اندلس به‌عنوان یک نماد ویژه در تاریخ عربی-اسلامی، محور شعر اوست و بیانگر زوال فرهنگی و تمدنی خاص جهان عرب است.

(ب). رمزگان فاصله‌ای

فاصله میان فرستنده و گیرنده را در نظر می‌گیرد. رمزگان فاصله‌ای ارتباط زبانی است که از زمان و مکان نیز بهره می‌گیرد؛ مثلاً فاصله ما با مخاطب مان یا زمانی که ما برای شنیدن پاسخ وی یا جواب دادن به او در نظر می‌گیریم، نشانه هستند و همگی دال بر جایگاه اجتماعی ما هستند و رمزگان گسترده‌ای را شکل می‌دهند که به تناسب فرهنگ تغییر می‌کند (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۰۷). استعمال این رمزگان در قالب مفهوم مشترک غم فراق از دوستان و نزدیکان تجلی دارد:

یکی از مضامین پر کاربرد در ادبیات فارسی و عربی، مضمون فراق است؛ به طوری که معمولاً هر شاعری که به موضوع عشق پرداخته، بخش قابل توجهی از اشعار خود را به توصیف فراق و هجران اختصاص داده است؛ در واقع این مفهوم یکی از درون مایه‌های اصلی شعر عاشقانه است که از دیرباز در هر دو ادبیات فارسی و عربی در میان اشعار شاعران دیده می‌شود. میهوبی در تقدیم نامه خود به یکی از دوستان سودانیش به موضوع فراق و هجران از دوست خود در قالب رمزگان فاصله‌ای پرداخته است و چنین می‌سراید:

لَيْتَنِي أَلْقَاهُ مِنْ بَعْدِ ثَلَاثِينَ سَنَةً/ زُبْمَا أَلْمَحُ ظَلَا/ زُبْمَا أَلْمَحُ فِي شَارِعِ النَّبِيلِ وَحِيدًا/ أَوْ عَلَى جِسْرِ الْمَدِينَةِ/ زُبْمَا يَعْرِفُنِي.../ يَسْرِعُ نَحْوِي مِثْلُ طِفْلِ نَائِهِ/ أَوْ مَطَرٍ يَغْسِلُ وَجْهَ الْأَرْضِ/ مِنْ إِثْمِ الْمَسَاءَاتِ اللَّعِينَةِ/ فِي عَجَالِهِ/ زُبْمَا نَشْرِبُ شَايَا/ فِي مَقَاهِي نَيْلِنَا

الأزرق/ أو إن شئت في بحر الغزالة/ لم أجِدك اليوم لكنّ.. / أكتفي وحدي بتعطير الرسالة/ ليتني ألقاك يا هارون/ كي أمنحك اليوم قصيدة/ فهي عربون المسافات التي لم تقتل الذكري.. / فقلبي ينثر اليوم نشيدة/ من رأى هارون منكم فليبلغ.. / فأنا ما زلت في الخرطوم يومين/ وعنواني على ظهر الجريدة (ميهوبي، ٢٠٠٨: ١١٤-١١١).

(ترجمه: ای کاش! بعد از سی سال، او را ببینم/ شاید سایه‌ای بر من افکند/ شاید او را برای مدت کوتاهی در «شارع النيل»/ یا روی یک پل در شهر خارطوم تنها ببینم/ شاید او هم مرا بشناسد/ و مانند کودک گم‌شده‌ای به سوی من بشتابد/ یا همچون بارانی روی زمین را بشوید/ و آلودگی‌های شب‌های نفرین شده را از من بزداید/ در رستورانی چایی بنوشیم/ در قهوه‌خانه‌های ساحل نیل آبی/ یا اگر تمایل داشتی در «بحر الغزاله»/ امروز تو را نیافتم ولی..../ در تنهایی به خوشبو کردن نامه‌ام بسنده می‌کنم/ ای هارون ای کاش تو را ببینم/ تا امروز قصیده‌ای را به تو تقدیم کنم/ این قصیده یادمانی است برای پیمودن مسافت‌های طولانی که (علی رغم بعد مکانی) خاطره‌ها را از یاد نبردند/ امروز قلب من سرود یار می‌خواند/ پس هر کدام از شما هارون را دید به آگاهی او برساند.../ من تا دو روز دیگر در خارطوم می‌مانم/ و نشانی من پشت این نامه نوشته شده است).

در این نامه منظوم با توجه به اینکه فاصله بین فرستنده «میهوبی» و گیرنده «هارون» در نظر گرفته شده است نوع رمزگان به کار رفته فاصله‌ای است. میهوبی بر این باور است که با وجود دوری مسیر و همچنین گذر زمان، یاد یار از خاطرش زدوده نشده است و علاوه بر اینکه شاعر قصد دارد با فرستادن یک قصیده، هم آمدن خود به دیار یار را خبر رسانی کند که علی رغم بُعد مکانی و زمانی خاطره‌ها را از یاد نبرده و هم یادمان و یادگاری از خود به جای گذارد تا به وسیله آن توجه هارون را به خویش جلب نماید. بدان امید که شاید او هم برای بازدید، دست به سفر طولانی بزند. شاعر از کسانی که هارون را می‌بینند درخواست می‌کند که پیغام دوستی و دلتنگی او را به وی برسانند و به او بگویند که میهوبی همچنان چشم انتظار او است. با توجه به اینکه میهوبی در این قصیده از زمان هجران و فراق «٣٠ سال» و مکان‌های مختلف «بحر الغزالة، خارطوم، شارع النيل و...» به امید دیدار هارون در این مکان‌ها استفاده کرده است؛ اما موفق به دیدار هارون نشده؛ لذا بُعد مکانی و زمانی به کار رفته در این قصیده دال بر رمزگان فاصله‌ای میان میهوبی و هارون است.

شاملو نیز در همین مضمون شعری دارد. او چنین می‌سراید:

بدان زمان شود تیره روزگار، پدر! / سراب و هست و روشن شود به پیش نظر. / مرا به جان تو از دیرباز می‌دیدم / که روز تجربه می‌بری یکسر / سلاح مردمی از دست می‌گذاری باز / به دل نماند هیچت ز

رادمردی اثر/ مرا دام عدو مانده‌ای به کام عدو/ بدان امید که رادی نهم ز دست مگر؟ نه گفته بودم صد ره که نان و نور، مرا/ گر از طریق بیچم شرننگ باد و شرر؟ (شاملو، ۱۳۹۲: ۶۸۷).

در این نامه منظوم، بین شاملو به عنوان فرستنده و پدرش به عنوان گیرنده رمزگان فاصله‌ای وجود دارد. این نامه را شاملو در سال ۱۳۳۳ از زندان قصر برای پدرش فرستاد که از میان نزدیکان شاملو فقط پدرش در تهران بود و مادرش نیز از دستگیری شاملو بی‌خبر بود و تا ماه‌ها به بهانه‌های مختلف از بازگشتش به تهران مانع می‌شدند. به مجرد آگاهی از بازداشت شاملو گفتگوی تنیدی میان پدرش و شاملو صورت می‌گیرد و شاملو را به حال خود رها می‌کند و می‌رود. قهر پدر شاملو با وی تا ماه‌ها ادامه می‌یابد و این قهر دلیل فرستادن این نامه منظوم به پدر می‌شود و از پدرش شکوه و گلایه می‌کند؛ در واقع از آن جایی که در این نامه همچون نامه میهوبی به دوستش هارون، فاصله زمانی «ماه‌ها فراق» و فاصله مکانی «زندان قصر» بین فرستنده و گیرنده مشخص است؛ لذا نوع رمزگان به کار رفته در این نامه منظوم رمزگان فاصله‌ای است.

مقایسه و تحلیل شعرهای احمد شاملو و عزالدین میهوبی در موضوع اندوه برای گذشته و فراق دوستان با محوریت رمزگان فاصله‌ای، نشان می‌دهد که هر دو شاعر از فاصله‌های زمانی و مکانی میان خود و مخاطب‌شان بهره می‌گیرند تا احساس اندوه و شکاف عاطفی را القا کنند؛ اما تفاوت‌های فرهنگی، سبکی، و عاطفی شعرهای آن‌ها را متمایز می‌سازد:

شعر میهوبی به فاصله سی ساله از دوست سودانی اش "هارون" می‌پردازد و مکان‌های مشخصی مانند «نیل، خارطوم، بحر الغزاة» را به‌عنوان نقاط ممکن دیدار یاد می‌کند. این نشانه‌های مکانی و زمانی، فاصله‌ی فیزیکی و عاطفی میان شاعر و مخاطب را برجسته می‌سازند. شعر شاملو نیز به فاصله زمانی و مکانی میان خود و پدرش اشاره دارد. زندان قصر به‌عنوان نمادی از فاصله‌ی مکانی و قهر پدر به‌عنوان نمادی از فاصله‌ی عاطفی و ارتباطی مطرح می‌شوند.

هر دو شاعر، احساسات خود را در قالب نامه‌ای منظوم بیان می‌کنند. این ساختار به آن‌ها امکان می‌دهد تا با صراحت و عاطفه، مخاطب خود را خطاب قرار دهند. در عین حال که نامه میهوبی به دوستش، شامل پیامی روشن از دل‌تنگی و انتظار است و فضایی روایی دارد، نامه شاملو به پدر، جنبه‌ای انتقادی‌تر و گلایه‌آمیز دارد و بیشتر بر شکوه و اندوه تمرکز می‌کند. هر دو شاعر از مفاهیم زمان و مکان برای برجسته‌سازی شکاف عاطفی و ارتباطی استفاده می‌کنند: میهوبی از طریق فاصله ۳۰ ساله و مکان‌های مختلف مانند نیل و خارطوم و شاملو با ماه‌ها قهر و مکان زندان قصر. می‌توان گفت جزئیات مکانی و

زمانی در شعر میهویی برجسته تر است. او با ذکر مکان‌هایی خاص (نیل، خارطوم، بحر الغزالی) و فاصله زمانی سی سال، فضایی ملموس تر ایجاد می‌کند؛ اما، جزئیات مکانی و زمانی در شعر شاملو کلی تر است. اشاره به «زندان قصر» و «ماه‌ها قهر» بیشتر برای برجسته کردن فضای عاطفی استفاده می‌شود تا روایت.

ج. رمزگان اطواری

بر استفاده از ایما و اشاره و حالات چهره استوار است. مطالعه ایما اشاره چیز تازه‌ای نیست که در این رابطه، داروین کتابی با عنوان تجلی عواطف در انسان و حیوان نوشته است؛ اما آغازگر مطالعه نظام‌دار ایما اشاره‌ها و حرکات بدنی، و عملی که به بررسی جنبه‌های ارتباطی آموخته و ساخت‌مند حرکات بدن می‌پردازد کتاب درامدی بر اطوار پژوهی رای بردویسل بود. این رمزگان، رمزگانی موازی است که آمیختگی تنگاتنگی بین حالت چهره و گفتار دارد. مدت‌هاست که خصوصیت قراردادی این نشانه‌های به ظاهر طبیعی و خودانگیخته اثبات شده است. (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۰۶). استعمال این رمزگان نیز در ذیل مفهوم مشترک حزن، اندوه و خشم در شعر هر دو شاعر نمود دارد:

دلایل متعددی برای پررنگ بودن مایه‌های غم و اندوه به طور خاص در شعر و به مفهوم کلی در ادبیات، بالاخص ادبیات امروز وجود دارد. یکی از مهم‌ترین این دلایل آن است که این مفاهیم جزو احساسات ناب بشری هستند و ادبیات سر و کارش با احساسات است. این احساسات غالباً جنبه شخصی دارند و گاهی نیز جنبه اجتماعی به خود می‌گیرد. تغییرات نامساعد در جامعه عرب و ایران، بستگی‌های ایدئولوژیک فشارهای عاطفی، اجتماعی و سیاسی زمینه ساز غم و اندوه است و پایداری حزن و غم را گسترده می‌کند و شاملو چنین می‌گوید:

منم آری منم / که از این گونه تلخ می‌گیریم / که اینک / زایش من / از پس دردی چهل ساله / در نگرانی
این نیم روز تفته / در دامان تو که اطمینان است و پذیرش است / که نوازش و بخشش است / با خشم و
جدل زیستم / من درد بوده‌ام همه / من درد بوده‌ام / هر اندامم از شکنجه‌ی فسفرین درد / مشخص بود / در
تمامت بیداری خویش / هر نماد و نمود را / با احساس عمیق درد / دریافتم / عشق آمد و دردم از جان
گریخت (شاملو، ۱۳۹۲: ۶۷۳-۶۶۷).

شاملو در این شعر عشق آیدا را به مثابه زایشی در چهل سالگی برای خود می‌داند و عشق به آیدا در شرایطی رخ می‌دهد که شاعر از تمامی انسان‌ها و دنیا خسته شده است و طالب پناهگاهی در عزلت است. از یک سو شاعر در شعر خود با ایما و اشاره که از طریق تکرار واژه «درد» آن را بروز می‌دهد و بر اندوه و غم خود و بر خشم از مردم که مایه درد و حزنش شده‌اند، تأکید می‌کند که این نوع نگاه غمناک و

نمیدانه به زندگی را تداعی می‌کند و از طرف دیگر از آن جایی که حالت روحی شاعر قبل از این عشق، در حالت چهره‌اش که شامل «گریستن، خشم و جدل با مردم، وجود درد در همه اعضا و جوارح» جلوه‌گر است؛ لذا رمزگان اطواری در این بند نمایانگر است. گفتنی است که احساس نهفته در قطعه بالا از نوع، شخصی و فردی بود.

احساس غم و اندوه در اشعار میهوبی نیز وجود دارد. در زیر یکی از اشعار با احساسات اجتماعی او ذکر شده است:

لَكَ الْحُبُّ يَا قَدِيسُ لَا تَجْعَلِي / وَمِنْ كَأْسِ حُزْنِكَ لَا تَتْرَعِي / أَنَا طِفْلُكَ الْحَجْرِيُّ الَّذِي / تَعَالَى عَلَيَّ فُوهَةٌ الْمَدْفِعِ / وَتَكْبُرُ «حيفا»
 وَ «يافا» هُنَا / وَتَطْلُعُ «غزة» مِنْ أَدْمَعِي / بِأَقْصَى الْحَبِيبَةِ أَعْلَى التَّنْدَا... / وَفِي مَهْدِ عَيْسَى أَرَى مُوسِمِي / فَإِنَّ دَمَ الشَّهْدَاءِ غَدَا /
 كَأُورَاسٍ يَكْبُرُ فِي أَضْلَعِي / وَفِي الشَّامِ.. فِي الرَّافِدِينَ أَنَا / أَضْمَكَ وَحَدِي بِلا وَحَدِي (میهوبی، ۱۳۹۵: ۶۷-۶۵).

(ترجمه: ای قدس! نالان مباش و غم مخور چون عشق از آن توست/ آن گونه که می‌خواهی، پایدار بمان و با عشق و سرفرازی از تسلیم در برابر دشمن برحذر باش/ من آن کودک سنگ در دست دیروزم که امروز آتش خشمم را، از دهانه توپ به سوی دشمن شلیک می‌کنم/ اینجاست که حيفا و یافا بزرگ می‌شوند و گرامی می‌گردند و از اشک چشمان من، غزه بیرون می‌آید/ با نهایت عشق و با والاترین پیام و من در زادگاه حضرت عیسی (ع)، جایگاه خویش را می‌بینم/ همانا خون شهیدان، با فوران از درون پیکر و جهیدن از میان دنده‌های من همانند رشته کوه اوراس سر برافراشته است/ و من در شامات و رافدین نه با دستانم بلکه با تمام وجود و روح و روانم تنهای تنها، تو را در آغوش می‌کشم).

شاعر در این قطعه قدس را دلداری می‌دهد که او، شهدا و مبارزان حامی قدس هستند؛ بنابراین از این مکان مقدس می‌خواهد که غم و اندوه را به کناری بگذارد و امیدوار به آینده باشد. مفهوم مبارزه و استقامت در شعر معاصر عرب جایگاه ویژه‌ای دارد. مبارزه و استقامت قدس به عنوان مفهومی فراتر از یک کشور و به عنوان نامی دلالت‌گر بر جنبش‌های آزادی‌خواهانه اعراب و حتی کشورهای منطقه دارد. میهوبی نیز در این قصیده پایداری این سرزمین را توصیف می‌کند. در این قصیده، از آن جایی که حالت روحی شاعر، نسبت به سرزمین قدس توأم با حزن، اندوه و خشم از رژیم صهیونیستی است و احساسات درونی شاعر، به خاطر این سرزمین در حالت چهره‌اش متجلی است و میهوبی از طریق کاربرد عباراتی همچون «اشک چشمان و گریان بودنش به خاطر فراق و دوری از این سرزمین و...» حالت چهره اندوهگین خود را ترسیم می‌کند، به بیانی دیگر در این رمزگان با سنجش روانی-فیزیولوژیکی طرف هستیم و به نوعی اندازه‌گیری غم و اندوه میهوبی نسبت به سرزمین قدس، از طریق واکنش‌های

فیزیولوژیکی شاعر که عبارتند از «اشک ریختن و ...» قابل رؤیت است. و از سوی دیگر شاعر، با کاربرد واژگان «حضرت عیسی (ع)» و تکرار واژه «وحدی» که هر کدام از این کلمات تداعی گر تنهایی و غم هستند، به نوعی از طریق ایما و اشاره، حزن و تنهایی خود را به تصویر می کشد، بنا بر این اوصاف، رمزگان اطواری در این قصیده متجلی است. احساس میهوبی در این قطعه شعری، برخلاف شعر شاملو در قالب احساس اجتماعی است و فردی و شخصی نیست.

مقایسه و تحلیل دقیق رمزگان اطواری در اشعار شاملو و میهوبی با محوریت موضوعات حزن، اندوه و خشم، نشان دهنده شباهت ها و تفاوت های این دو شاعر در کاربرد حالت های احساسی، روش های بیانی، و اهداف اجتماعی یا فردی است. هر دو شاعر به طور مؤثر از ایما و اشاره (رمزگان اطواری) برای بیان عمق احساسات خود بهره می برند.

هر دو شاعر از حالات چهره، واکنش های فیزیکی، و ایما و اشاره برای به تصویر کشیدن اندوه و خشم خود استفاده کرده اند: شاملو با استفاده از حالت هایی مانند "گریستن"، "شکنجه درد"، و "خشم از مردم"، اندوه و خشم را در تمام اندام های خود بازتاب می دهد. این رمزگان نه تنها حال روحی او را آشکار می کند، بلکه مخاطب را نیز درگیر حس غم و خشم شاعر می کند. میهوبی نیز از حالات چهره مانند "اشک ریختن" و تصاویر احساسی نظیر "قدس گریان" برای نشان دادن حزن عمیق خود نسبت به وضعیت سرزمین های اشغالی بهره می برد. او نیز از رمزگان اطواری برای تأثیر گذاری بر مخاطب استفاده می کند.

هر دو شاعر، از احساسات ناب بشری مانند حزن، خشم، و امید برای درگیر کردن عاطفه مخاطب بهره برده اند: شاملو با تکرار واژه "درد"، عمق اندوه و احساس تنهایی را برجسته می کند و میهوبی با اشاره به اشک ها و تنهایی خود، احساسات اجتماعی و مذهبی را برجسته می کند و آن ها را به مبارزه و پایداری پیوند می زند. شاملو عشق آیدا را به "زایشی جدید" و دردهای گذشته خود را به "شکنجه فسفرین" تشبیه می کند. این استعاره ها رمزگان اطواری او را تکمیل می کنند، در مقابل، میهوبی از نمادهایی مانند "حضرت عیسی (ع)" و "قدس" برای بیان عمق احساسات و همچنین اهمیت مقاومت در برابر ظلم استفاده می کند. احساسات شاملو عمدتاً شخصی و فردی است. غم و اندوه او از زندگی شخصی، ناامیدی از انسان ها و نیاز به پناهگاهی عاطفی سرچشمه می گیرد، در حالی که احساسات میهوبی بیشتر اجتماعی و جمعی است. او غم و اندوه خود را به مظلومیت سرزمین فلسطین و وضعیت مردم قدس پیوند می دهد. خشم شاملو از جنس درونی است، این خشم با عشق آیدا تسکین می یابد و در نهایت به نوعی آشتی

درونی می‌رسد؛ اما خشم میهویی از جنس بیرونی و سیاسی است. او این خشم را به‌طور مستقیم علیه دشمنان قدس و رژیم صهیونیستی ابراز می‌کند و آن را به مقاومتی اجتماعی پیوند می‌زند.

۳. نتیجه‌گیری

رمزگان‌های منطقی در اشعار میهویی و شاملو بسیار زیاد هستند؛ زیرا این دو شاعر از احساسات و تجربیات مختلف خود در اشعارشان استفاده کرده‌اند و تلاش کرده‌اند تا شعرشان آراسته به احساسات والای بشری باشد. رمزگان‌های منطقی در اشعار هر دو شاعر به‌طور کلی در رمزگان‌های عملی، معرفت‌شناختی و پیراژبانی تجلی یافته‌اند. به‌طور کلی پس از بررسی اشعار این دو شاعر این نتیجه مشخص شد که دو شاعر از هم متأثر نبوده‌اند؛ اما در اشعار آن‌ها مضامین مشترک بسیاری یافت می‌شود.

در بخش رمزگان عملی تنها توانستیم به یک نمونه مشترک بین شاملو و میهویی دست یابیم. در سروده‌های شاملو و میهویی، هر دو شاعر با استفاده از تصویر خون شهیدان، به بیدارباش انسان‌ها دعوت می‌کنند. شاملو در سروده «قصیده برای انسان ماه بهمن» خون شهیدان را نمادی از قدرت و توانایی انسان‌ها برای تحول و ایستادگی در برابر ستم می‌بیند و از این راه بیدارباش مردم را ترغیب می‌کند. میهویی نیز در سروده خود با تصویر خون انسان‌ها، به مقاومت و ایستادگی فرامی‌خواند و شهادت، ضمیر انسان‌های آزاده را بیدار می‌کند. هر دو شاعر از تصویر خون به عنوان نمادی از انگیزه و توانمندی انسان‌ها برای تغییر و تحول استفاده می‌کنند و به بیدارباش انسان‌ها دعوت می‌کنند.

رمزگان معرفت‌شناختی نیز در اشعار آن‌ها در قالب مضمون مشترک شخصیت مسیح متجلی شده است. این کهن‌الگو نقش معرفتی خاصی در اشعار شاملو و میهویی ایفا می‌کنند که غالباً برای بیان مضامینی مانند غم و اندوه استفاده شده است؛ از آن جایی که این واژه تداعی کننده درد و رنج است؛ در حقیقت هدف دو شاعر با کاربرد این واژه آن است که وضعیت غم‌آلود سرزمین دو شاعر را تداعی کند. رمزگان‌های پیراژبانی در اشعار این دو شاعر نیز در سه دسته دیده می‌شود. نخست بازگویان زبان هستند. این رمزگان‌ها در قالب استفاده از اعداد در اشعار میهویی و شاملو به کار رفته‌اند که هدفشان کمک به خارج شدن زبان شعر از وضوح و سادگی و برانگیختن حس کنجکاوی مخاطب است و هر دو شاعر در قصاید خود از عدد به جای وصف حادثه استفاده کرده‌اند و خواننده به کمک عدد به کار رفته، به کنکاش رخدادهای مربوطه می‌پردازد و پی به مفهوم و معنای لایه‌های پنهانی عدد می‌برد و با توجه به اینکه هر دو شاعر جزء شعرای اجتماعی و سیاسی هستند، هر دو این رمزگان را برای توصیف وقایع سیاسی، اجتماعی، تاریخی و خاطرات شخصی خویش استفاده کرده‌اند. دومین دسته، جایگزین‌های زبان هستند

که در قالب زبان کوچه بازاری و اسم رمزی جمعیت‌ها تجلی یافته‌اند و فقط معنای چنین عبارات و واژگانی برای مردم خطه یا گروه خاصی قابل فهم است و سومین گروه از رمزگان‌های پیرا زبانی، کمک کارهای زبان هستند که خود از سه دسته رمزگان هم‌وندی، فاصله‌ای و اطواری تشکیل شده‌اند. در بخش رمزگان هم‌وندی شاملو و میهویی به وظیفه شاعر در قبال جامعه پرداخته‌اند. شاملو با استفاده از تصاویر شعری و زبان غنی، اندوه و ناراحتی جامعه را به تصویر می‌کشد و به تأمل در زمان و تاریخ دعوت می‌کند. میهویی با تصویرسازی از شکوه گذشته و توصیف موانع کنونی، به تلاش برای حفظ گذشته‌ای که از آن خوشش می‌آید، تشویق می‌کند. دو شاعر در نگرش به وظیفه شاعر در قبال جامعه، از زوایای مختلفی اقدام به بیان کرده‌اند. همچنین در سروده «مرثیه»، شاملو با تصاویر شعری و زبانی غنی، اندوه و ناراحتی جامعه را به تصویر می‌کشد و با توصیف موانع و نابودی‌های کنونی، احساس عقب‌ماندگی را به نمایش می‌گذارد. او خواننده را به تأمل در زمان و تاریخ دعوت می‌کند. در مقابل، میهویی با تصویرسازی از شکوه گذشته و توصیف موانع و نابودی‌های کنونی، تضاد بین گذشته و حال را به تصویر می‌کشد و با اشاره به امیدواری به آینده، خواننده را به تلاش برای حفظ گذشته‌ای که از آن خوشش می‌آید، تشویق می‌کند و رمزگان فاصله‌ای و اطواری نیز در قالب مضامین مشترک فراق و توصیف حالات چهره و ایما و اشاره در شعر هر دو شاعر استفاده شده‌اند.

منابع

- باقری، علی و همکاران (۱۴۰۴). «واکاوی دلالت رنگ سبز در شعر أمل دنقل و قیصر امین‌پور با تکیه بر رمزگان زیبایی‌شناختی پی‌یر گیرو»، *کاوشنامه ادبیات تطبیقی*، دوره چ ۱۵، شماره ۲، ۱۷۹-۱۵۵. <https://doi.org/10.22126/jccl.2025.11865.2682>
- بهمنی، محمد (۱۳۹۱). *اشعار احمد شاملو*، تهران: آوا.
- حموی، یاقوت (۱۹۹۵). *معجم البلدان*، چاپ دوم، بیروت: دارالصادر.
- دوسوسور، فردینان (۱۳۷۸). *دوره زبان‌شناسی عمومی*، ترجمه کوروش صفوی، تهران: انتشارات هرمس.
- رحمانی، عاطفه و همکاران (۱۴۰۲). «تحلیل اشعار عزالدین میهویی و احمد شاملو بر پایه سطوح معنایی کارکردی پی‌یر گیرو»، *کاوشنامه ادبیات تطبیقی*، دوره چ ۱۴، شماره ۱، ۶۷-۴۳. <https://doi.org/10.22126/jccl.2023.9314.2513>
- شاملو، احمد (۱۳۹۲). *مجموعه آثار، دفتر یکم: شعرها*، تهران: نگاه.
- کالر، جانان‌تان (۱۳۷۹). *فردیناندو سوسور*، ترجمه کوروش صفوی، تهران: انتشارات هرمس.
- گیرو، پی‌یر (۱۳۹۹). *نشانه‌شناسی*، ترجمه محمد نبوی، تهران: آگاه.

ميهوبي، عزالدين (٢٠٠٨). أسفار الملائكة، الجزائر: منشورات البيت.
 ميهوبي، عزالدين (٢٠٠٨). ديوان اللعنة والغفران، الجزائر: منشورات الأصالة.
 ميهوبي، عزالدين (١٣٩٥). اوراس، ترجمه مصطفى اميدى، تهران: فصل پنجم.

References

- Bagheri, Ali and colleagues (2025). "Analysis of the meaning of the color green in the poetry of Amal Dangun and Qaiser Aminpour based on the aesthetic codes of Pierre Giroud", *Kaushnamah of Comparative Literature*, Volume 15, Number 2, 155-179. [In Persian]
- Bahmani, M. (2012). *Ahmad Shamlou's poems*, Tehran: Ava. [In Persian]
- Caller, J. (2000). *Ferdinando Saussure*, Translated by Cyrus Safavi. Tehran: Hermes Publications. [In Persian]
- Dosour, F. (1999). *The General Zebra period*, Translated by Cyrush Safavi. Tehran: Hermes Publications. [In Persian]
- Giro, P. (2020). *Semiotics*, Translated by Mohammad Nabavi. Tehran: Informed. [In Persian]
- Hamavi, Y. (1995). *Mujam al -Baladan*. second edition. Beirut: Dar al –Sader. [In Arabic]
- Mehubi, E. (2008). *Court of Curse and Forgiveness*, Algiers: Manuscripts of Authenticity. [In Arabic]
- Mihoubi, E. (2008). *Travels of the Angels*, Algiers: House Publications. [In Arabic]
- Mihoubi, E. (2015). *Oras*, translated by Mustafa Omid, Tehran: Chapter Five. [In Arabic]
- Rahmani, Atefe and colleagues (2023). "Analysis of Ezzeddin Mihoubi and Ahmed Shamlou's poems based on Pierre Giroud's functional semantic levels", *Kaushnamah of Comparative Literature*, Volume 14, Number 1, 43-67. [In Persian]
- Shamloo, A. (2013). *Collection of Works, 1st Office: Poems*, Tehran: Look. [In Persian]

التقييم الدولي الموحد للطباعة: ٢٤٧٦-٦٥١٥

التقييم الدولي الموحد الإلكتروني: ٢٤٧٦-٦٥٢٣

بحث في الأدب المقارن

<https://jcel.razi.ac.ir/>

تحليل السيميائية المنطقية في ضوء نظرية بيير جيرو في قصائد عز الدين ميهوبي وأحمد شاملو

عاطفة رحمانی ID ١ | مهين حاجي زاده ID ٢ | عبدالأحد غيبي ID ٣

١. الكاتبة المسؤولة، طالبة الدكتوراه في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب، بجامعة الشهيد مدني بأذربيجان، ايران.

العنوان الإلكتروني: Atefh.27aban.Rahmani@gmail.com

٢. الأستاذة في قسم اللغة العربية وآدابها كلية الآداب، بجامعة الشهيد مدني بأذربيجان، ايران. العنوان الإلكتروني:

hajizadeh@azaruniv.ac.ir

٣. الأستاذ في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب، بجامعة الشهيد مدني بأذربيجان، ايران. العنوان الإلكتروني:

Abdolahad@azaruniv.ac.ir

الملخص

معلومات المقال

تعدّ نظرية بيير غيرو في السيميائية المنطقية جزءاً من نظريته السيميائية حيث قسّم فيها الرموز إلى ثلاث فئات منطقية وجمالية واجتماعية. وبدورها تعتمد الرموز المنطقية على التجارب العقلية- العملية للبشر وتتعامل مع العلاقة بين السبب والنتيجة للظواهر. ولما كان بالإمكان استخدام هذه النظرية في تحليل القصائد والنصوص الأدبية أيضاً، فإنّ هذا البحث القائم على استخدام المنهج الوصفي- التحليلي، يحلّل قصائد عز الدين ميهوبي وأحمد شاملو استناداً إلى نظرية السيميائية المنطقية واعتماداً على تحليل المدرسة الأمريكية للأدب المقارن. وتظهر نتائج هذا البحث أنّ الرموز المنطقية في قصائد الشعاعين تتجلى بشكل عام في رموز عملية ومعرفية وشبه لغوية. إنّ استخداماً دماء الشهداء كرمزٍ عمليّ في ظلّ حالة الاختناق والظلام التي تعمّ البلاد، يحقّق على تنظيم حركة شعبية جماعية تنتفض في وجه الحكام الظالمين. أمّا استخدام نموذج السيد المسيح كرمزٍ معرفي واعدٍ ويثير الحزن والأسى، فيجسّد الحالة المزرية التي يعيشها وطن الشعاعين. كما استخدمت الرموز شبه اللغوية على شكل رموز متجانسة، ورموز المسافة وبدائل اللّغة؛ وهذه الحالات هي بعض أوجه التشابه في قصائد هذين الشعاعين، التي تناولنا بحثها في ضوء الرموز المنطقية. ومن خلال كلّ واحدة من هذه الرموز، يمكنك الوصول إلى طبّات خبايا معانيها ومفاهيمها الشعرية. وطبيعة المشاعر الشعرية (الشخصية والاجتماعية) والاختلافات الثقافية والدينية هي من أوجه الاختلاف بين قصائد هذين الشعاعين.

نوع المقال: مقالة محكمة

الوصول:

التنقيح والمراجعة:

القبول:

الكلمات الدلّيلية:

السيميائية المنطقية،

بيير جيرو ،

الأدب المقارن،

عز الدين ميهوبي،

أحمد شاملو .

الإحالة: رحمانی، عاطفة؛ مهين، حاجي زاده؛ غيبي، عبدالأحد (١٤٤٨). تحليل السيميائية المنطقية في ضوء نظرية بيير جيرو في قصائد عز الدين ميهوبي وأحمد شاملو.

بحوث في الأدب المقارن، ١١ (٤)، ٢٠١-٢٠٠

النشر: جامعة رازي

© الكتاب.

DOI: 00000000000000000000000000000000